

શ્રી ૧૪૪૦

ગોસ્વામિ શ્રી-

પુરુષોત્તમજી મહારાજ વિરચિત
સિદ્ધાંતરહસ્યગ્રંથની રીડાનું
ગુજરાતી ભાષાંતર.

અરવિન્દ

ચિરંજીવી લાલજી ગોસ્વામિ શ્રીવિહારાચાર્યજી.

આપની આજ્ઞાલક્ષ્મી વૈષ્ણવ ઠાઠ દયાલ મૂલજીયે

મૂલગ્રંથસહિત

શ્રીમુંજાપુરી મઘ્યે

જગદીશ્વરજી આપનાનામાં છપાવી પ્રસિદ્ધ કર્યું.

સંવત ૧૯૭૭ ના વૈશાખ શુદ્ધ દ્વાદશ્યાં મંગલવાસરે.

તા. ૧૦ મી મેઠે શને ૧૮૮૧ ઈસવી.

નુજાવર ૩૦૥૥

૧૭૪૧

ગાગ્ને પુસ્તકનો હકુ સને ૧૮૬૭ ના પચ્ચીશ મા
ગાઝટ પ્રમાણે માલેકેં પોતાને સ્વાધીન રાખ્યો છે.

પ્રસ્તાવના.

વેદાદિ શાસ્ત્રના સાશત્મક સિધ્ધાંતરૂપ પુષ્ટિમાર્ગના પ્રવર્ત્ત કર્તા શ્રીમદાચાર્યચરણેષ્ઠે પોતાના માર્ગાનુવર્તિ વૈષ્ણવો ઉપર કૃપા કરીને વેદશાસ્ત્રના પ્રમાણવચ્ચનો સહિત સંસ્કૃત ગ્રંથો કહ્યા છે. અને તેમની ટીકા આચાર્યવંશીય ગોસ્વામિવર્યોયે સંસ્કૃતમાં જ કરી છે. પણ હમણા નો ઘણા ખેરા વૈષ્ણવોને સંસ્કૃતનું જ્ઞાન ન હોવાથી. સંસ્કૃત જ્ઞાન વિનાના એવા બિજાસુ વૈષ્ણવો પણ પોતાના માર્ગમાં શિથિલ થઈને આરૂઢ પતિતપણાને પામતા નેઈને પૃથ્વીદિગ્વિભય કરનાર ગોસ્વામિ શ્રી પુરૂષોત્તમભૂયે શાસ્ત્ર પ્રમાણ વચ્ચનો સહિત પૂર્વોક્ત ગ્રંથો ઉપર ટીકાઓ કરી છે. તેમછેથી નેટલી ટીકાઓ આપેશ્રીને મળી છે તે ઉપરથી સાંપ્રત ગોસ્વામિ શ્રી લાલમણિભૂ સુત શ્રી વિઠ્ઠલરાયભૂ નિત્ય પોતાના મંદિરમાં કથા કરે છે પણ શ્રોતા જન સંસારાસક્ત હોવાથી એ ત્યાષણનું અક્ષરશઃ અવધારણ કરી શકતા નથી. એમ નેઈ તેમની ઉપર કૃપા કરીને તે કથા ગુર્જરભાષામાં લખી લેવાને વૈષ્ણવ દયાલ મૂલભૂને આપેશ્રીએ આજ્ઞા કરી તે આજ્ઞાને અનુસરીને એ કથા સર્વ વૈષ્ણવ દયાલ મૂલભૂએ લખી લીધી, પણ કથા શ્રવણ કરવા આવનારા વૈષ્ણવોએ આપેશ્રીને દૈન્ય પૂર્વક વિનંતિ કરી કે, લખી લીધેલી કથા સર્વ જીવાતી જાહેર પડાય તો સારું, કે નેથી સર્વ બિજાસુ વૈષ્ણવોને પોતાના અવકાશના વજ્રતંત્રમાં જરાવાર પણ વાંચવાથી તેમને પોતાના જન્મ

વૃથા જનવાનું કંઈક જ્ઞાન થાય. અને ભગવત્કથામાં
 તથા ભગવત્સેવામાં રૂચિ થાય. એવા હેતુથી એ ગ્રંથો-
 ની રીકા છપાવી બાહેર પાડવાને આપશ્રી વિઠ્ઠલરાય
 બંને વિનતિ કરી, ત્યારે આપશ્રીયે વિચાર્યું કે ગ્રંથો છ
 પાવવા એ કેટલાએક બાલકોને તથા જમોને પણ રૂચ
 તા નથી. પણ છપાવ્યા વિના પુસ્તકોનાં થોડાં પણાથી,
 ભગવત્કથાથી વૈષ્ણવો થયા, તોએ પણ ગ્રંથો મલ્યા-
 વિના ગ્રંથના અજોધથી આવા ઊત્કૃષ્ટ માર્ગમાં પુરૂષો
 તમના સંબંધનું તથા સેવા વગેરેનું સુખ અનુભવમાં
 આવતું નથી. એવી મહેરી બાપી નેઈને છપાવવું ને
 ઈજે. પણ એકલા બિજાસુ વૈષ્ણવોને જ આપવાથી
 છપાવવા બાબતનો દોષ પેદા થાયછે, તે નહિં થાય?
 એમ વિચારીને એ વિનતિ અંગીકાર કરીને એ ગ્રંથો
 છપાવ્યા છે. તેથી પ્રત્યેક ગામમાં ને ને વૈષ્ણવોને
 બીજાને પુસ્તક આપવાને મોકુલ્યાં હોય તેમણે બી
 પર લખ્યા પ્રમાણેના બિજાસુ વૈષ્ણવોને જ આપવા
 કેમ કે છપાવવાનો હેતુ વધારે પુસ્તકો બપાવવા વગેરે
 મતલબે ઉપર નથી.

સૂચના.

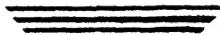
અજશરણ શરણ શરણાગત વત્સલ કૃપા-
સિંધુ દીનજંઘુ ગોસ્વામિ શ્રી વિઠ્ઠલરાયણને
દાસાનુદાસ ઠકર દયાલ ભૂલણ ની દૈન્યપૂ-
ર્વક વિનતિ એ છે ને આપશ્રીયે ને ટીકા લ-
ખી લેવાની મને ગુલામને આજ્ઞા કીધી એજે
તે શોધાવીને પાછી લખાવી, પણ તે લખવા-
માં મારી અલ્પબુદ્ધિ તથા મંદબુદ્ધિ વાલા
ની ચૂક ઘણી થઈ હશે, તે આપ શ્રી કૃપા કરી
ને ક્ષમા કરશો. એજ મહારી વિનતિ છે.

સર્વ ગ્રંથ વાંચનારા વૈષ્ણવોને હું ઠકર દ-
યાલ ભૂલણ નમ્રતાપૂર્વક વિનતિ કરું છું કે ક-
યા લખતી વખતે મહારી અલ્પ તથા મંદબુ-
દ્ધિવાલાની જે જે ચૂક થઈ હોય તે સર્વ વૈ-
ષ્ણવોએ મહારી ઉપર કૃપા કરીને ક્ષમા કરવી.

આ ગ્રંથમાં જે જે પાનામાં કહિણ શબ્દો
દેખાવામાં આવ્યા છે, તેનો અર્થ એજ પા-
નામાં નીચેં કહ્યો છે. તે એવી રીતે કે, કહણ

શબ્દ ઉપર જોડડો, બગડો, જોવી રીતે જંક
કુસ્યા છે. તે જંક બેઈને, નીચેં જોઈ પ્રમાણે
જોડડા બગડા વાલા અર્થ વાંચવા.

આ પ્રસ્તાવના શોષે ગ્રંથો બાબતની છે.
તેથી ન્યારેં બધાય ગ્રંથ છપાઈને લેલા થા-
ય, ત્યારેં તેમાં પ્રથમ ગ્રંથ જે યમુનાદેવ તે
નીટીકાથી પહેલા પાનામાં ગ્રંથ બધા સા-
થેં જોડતી વળતેં નાખવા, અથવા જેને
જો ગ્રંથો છૂટાન રાખવા હોય તેણે બધાજ
ગ્રંથોની આ જોડન પ્રસ્તાવના સમજવી.

શુદ્ધિપત્રં.

પૃષ્ઠ.	પંક્તિ.	અશુદ્ધ.	શુદ્ધ.
૨	૬	એવો.	એવા.
૩	૫	તેને.	તેમને.
૫	૧૨	તેને.	તેમને.
૫	૧૫	તેના.	તેમના.
૭	૮	જાગલ કહે છે ત્યાં શુદ્ધના કોઠામધ્યે- લજે લો શ્લોક વાં ચવો.	યાનાસ્થાય નરો રાજન, ન પ્રમાદ્યેત કર્હિર્ધિત્ ॥ ધાવન્નિમિલ્ય વા નેત્રે, ન સ્વલેન્ન પતેદિહ ॥
૭	૧૦	એ ધર્મમાં.	એજ ધર્મમાં.
૭	૧૩	તપરેપણની.	તપસેપણની.
૧૧	૧૪	પરેવો.	પુરેવો.
૧૫	૨	ટીકાનેવું.	ટીકારૂપ.
૧૫	૧૬	એવોક્તિ.	એવાકર્ત્તી.
૫૦	૧	એષ્ટાં.	વાર્ત્તી.
૫૨	૧૧	પ્રાયશ્ચિત્તની રીપનો અર્થ.	પાપ મરાંડવાનો ઊપાય.
૫૨	૧૫	તેલરાનૂ.	તહ્નરાનૂ.
૫૬	૧૫	સંભવાદેવા.	સંભવાદેવા.

पृष्ठ.	पंक्ति.	अशुद्ध.	शुद्ध.
५८	३	सात्विङ्.	सात्विङ्गा.
५३	१६	महालूतो.	लूतो.
५६	६	सेवानो.	सेवाने.
५३	रीपमां	अजीने.	अड्जीने.
७४	८	तेवज्जते.	तेन वज्जते.
७८	३	समर्पण क्रियानी रीपमां अर्थ.	अंगीकार इराव वामां
८३	१४	तेवैष्णव उहेवाय.	स्नेहवालावैष्णव उहेवाय.
८८	१७	असज्जि.	अशज्जि.
८५	११	शुद्ध.	सिध्य.
८९	१७	पोतानेन.	पोताने.
१००	१६	विशुध्य वाङ्मो.	अवांपरस्परविशुध्य वाङ्मो.
१०१	६	पहेलानुं उहेलुं.	पहेलानुं उहेलुं.
१०३	२	निशूष्य.	निशूष्या.
१०४	१२	तत्कृत.	तत्कृतु ।
१०५	५	उनिष्टतेना इलमां.	उनिष्ट इलमां
१०७	१	अवभेस्वांत.	अवभत्स्वांत :

શ્રી

॥ શ્રીકૃષ્ણાય નમઃ ॥

શ્રીમદાચાર્ય વિવલેશ્વરચરણકમલેભ્યોનમઃ

શ્રીગુરુચરણકમલેભ્યોનમઃ

અથ

શ્રીપુરૂષોત્તમભક્તકૃતસિદ્ધાંતર-
હસ્યનીટીકાનું ગુજરાતીભા-
ષાંતર પ્રારંભકુરિયેછેયેં.

અથ મંગલાચરણનો શ્લોક.

શ્રીકૃષ્ણદેવમુખપદ્મમરંદપૂર્ણ; વાક્યાનુ-
વાદવિનિવારિતજીવદોષો ॥ આચાર્યવર્ય
ચરણોહૃદયેનિધાય, નત્વાવચસ્તદુદિતં વિ-
વૃણોતિ દાસઃ ॥ ૧ ॥ અર્થ-શ્રીકૃષ્ણદેવના મુખ
રૂપ કમલ, તેનાં સુગંધથી પૂર્ણ એવાં વચ્ચેનોનો
અનુવાદ તેણે કરી જીવોના દોષો નિવારણને માટે
કર્યાછે એવાં શ્રી આચાર્યવર્ય એટલે આ-
ચાર્યોમાં શ્રેષ્ઠ એવાં શ્રીમાહાપ્રભુજી, તેમનાં

ચરણ હૃદયમાં ધારણ કરીને તેમને અથવા તેમ-
ના વચનોને નમસ્કાર કરીને ઘસછે તે વિવરણ કરે છે.

હવે શ્રી આચાર્યજી ભગવાનની આજ્ઞાએ ક-
રીને ભગવાનનો અભિપ્રેત એવો ને ભક્તિમાર્ગ
તેને પ્રકટ કરતા “યો વૈ ભૂમા, કૃષિર્ભૂવાચક” એ
વર્ગે શ્રુતિઓએ કરીને તેનો અંત નહીં એવો
આનંદ તે સ્વરૂપથી ભગવાન ને શ્રી કૃષ્ણ તે-
મને “સવાય માત્મા” એ વર્ગે શ્રુતિઓએ કરી
ને અને નારદપંચરાત્રની સ્મૃતિ નિર્દોષ પૂર્ણ
ગુણવિગ્રહ એમણે કરીને પણ નિર્દોષ પાણું છે.
અને મુક્તોપસૃષ્ટ્ય સૂત્રમાં પણ નિર્દોષ ને છે, તે
મણે સેવા કરવા લાયક છે. એ પણ જાણાય છે
અને હમણાના જીવોને કલિયુગના દોષે કરીને
અત્યંત સદોષ પાણું છે. તેથી તેમની કુરલી સે-
વારૂપ ભક્તિ, તેનો ભગવાન ન્યારે અંગીકાર
કરે નહીં તો તેનું ફલ ન થાય, તેથી “ભક્તિમા-
ર્ગનો ઉપદેશ કર્યો, તો એ પણ ફલશે કેમ?” એ-

વી ચિંતા એટલે વિચાર, આપેં બ્યારેં કર્યો,
ત્યારેં તેમની ચિંતા મટવાસારિ પ્રકટ થયા એવા
ને લગવાન, તેમણે કૃપાએં કરીને સાક્ષાત્ એટ
લે પ્રત્યક્ષ કહ્યું; તે આગ્રંથમાં પોતાના માર્ગાનુ
વર્તિઓ ને વૈષ્ણવો, તેને જણાવવા સારિ પ્રકટ
થવાનો વખત બતાવનારિ વચન તેને પહેલું લ
ઈને વચનોને ગ્રંથરૂપેં બાંધતા થકા, લગવાન-
નાં વચનો કહેવાસારિ પ્રતિજ્ઞા કરે છે.

મૂલશ્લોક.

શ્રાવણસ્યામલેપક્ષે, એકાદશ્યાં મહાનિશિ ॥
સાક્ષાદ્ભગવતા પ્રોક્તં, તદક્ષરશઃ ઉચ્યતે ॥ ૧ ॥

અર્થ- શ્રાવણ મહિનાનો ને અમલ પક્ષ એટલે
શુકલ પક્ષ, તેની એકાદશિની અર્ધરાત્રીને વિ-
ષે શ્રી ભગવાને મહોદા મહોદ આજ્ઞા કીધી, તે
અક્ષરે અક્ષર અમે કહીએ છીએ. એમ શ્રી-
આચાર્યજીએં કહ્યું છે. આ ઠેકાણે માસ, પક્ષ,
તિથિ, અને સમય એ ને આપેં લખ્યાં છે, તે આ
બ્રહ્મસંબંધરૂપ કહેવાએ ને સાધન તેને કર-

નારોને સાધક તેમાં રહેલાને આધિભૌતિક-
 એટલે શરીરના, આધ્યાત્મિક એટલે ઈન્દ્રિય-
 ના અથવા મનના, અને આધિદૈવિક એટલે
 મનના અથવા આત્માના, એ ત્રણ પ્રકારનાને
 દોષો, તેને મટાડવાનું સામર્થ્ય, આ બ્રહ્મસંજ્ઞ-
 ધમાં છે. તે બતાવવાસાથે લખ્યા છે. આ માસ-
 ની પૂનમઉપર શ્રવણ નક્ષત્ર આવે છે, તેથી એ
 નું નામ (શ્રાવણ) છે. તે શ્રાવણ માસના દેવતા
 વિષ્ણુ છે. તેમનું એ નક્ષત્ર છે, તેથી એ માસ
 પણ વૈષ્ણવ છે એમ ઇચ્છું. તે વિષે પુરા-
 ણના શ્લોકનું પ્રમાણ :- ॥ શ્લોક ॥
 યઃ કશ્ચિદ્વૈષ્ણવો લોકે, મિથ્યાચારોઽપ્યનાશ્રમી ॥
 પુનાતિ સકલો લોકો કાનુસહસ્ત્રાંશુરિવોદિતઃ ॥
 અર્થ - જે કોઈ લોકમાં વૈષ્ણવ હોય, તેને દેહથી
 સેવા ધરેનેની કૃતિ દેખાડે પણ મનથી દુષ્ટા
 ચરણવાલો હોય, તે મિથ્યાચારી કહેવાય.
 અને જે ચારે આશ્રમમાંથી એકમાં પણ ન
 હોય તે અનાશ્રમી કહેવાય. એવો ને વૈષ્ણવ

હોય તોપણ તે સર્વ લોકને પવિત્ર કરે છે. શ્રી
 ગીતાભાં મિથ્યાચારીનું સ્વરૂપ કહ્યું છે.
 શ્લોક (ગી. અ. ૩ શ્લો. ૬) કર્મેન્દ્રિયાણિ સં
 યમ્ય, ય આસ્તે મનસા સ્મરન્ ॥ ઇન્દ્રિયાર્થા
 નૂ વિમૂઢાત્મા, મિથ્યાચારઃ સ ઉચ્યતે ॥ અ
 ર્થ- કામ કરવાની ઈન્દ્રિયોને વશ કરીને, મનથી
 તો વિષયનું સ્મરણ કર્યા કરે, એવો મૂઢ બુદ્ધિ
 ને હોય, તે મિથ્યાચારી કહેવાય.

હવે પહેલો પક્ષ તે શુક્લ પક્ષ છે, તે અમલ
 છે એટલે મલ વિનાનો છે. તે દહાડે દહાડે વધારે
 અલવાલું કરે છે. તેથી શ્રાવણ માસ અને શુક્લ
 પક્ષ, તે જાફેરના જે આધિત્યોત્ક દોષો છે તેને
 મટાડનાર છે. એકાદશી છે તેવલી ઊપવાસે
 કરીને પાંચ જ્ઞાનેન્દ્રિય તથા પાંચ કર્મેન્દ્રિય, અ
 ગીઆરમું મન, તેના દોષને મટાડનારી છે, એટ
 લુંજ નહીં પણ વલી ગુણ પણ પેદા કરે છે તેથી
 એકાદશી છે તે આધ્યાત્મિક દોષોને મટાડના

રીછે. અને મહાનિશિ તે અર્ધરાત્રી તે ભક્ત
 ની રક્ષાને અર્થે પ્રકટ થયા બે ભગવાન તેમના
 પ્રકટ થવાનો કાલ છે. તેથી આધિદૈવિક દોષો
 ને મરાડનાર છે. કેમ કે ભગવાન, ભક્તની રક્ષા
 કરવા અને અસુરનો સંહાર કરવા પ્રકટ થયા છે તે
 મ આહિંસા ઉપર કહેલા દોષો માંથી ભક્તને મુ-
 ક્ત કરવા અને અસુરને ઠેકાણે બે દોષો છે તેનો
 સંહાર કરવા આવી વજ્રતમા પ્રકટીને બ્રહ્મસં-
 જંઘડૂપી સાધનનો ઉપદેશ કર્યો છે. તે બ્રહ્મ-
 સંજંઘ કરનારમાં રહેલા ત્રિવિધ દોષોને મરાડના
 રૂં છે. જેમ બતાવ્યું. આહિંસા કહેવાય છે, તે સ-
 વ ભગવાનના વાક્યનો વિચાર કરીને શ્રી
 આચાર્યજીએ આ સિદ્ધાંત રહસ્ય ગ્રંથના
 શ્લોકમાં તેના અર્થના સંગ્રહ રૂપી કહ્યું છે.
 જેમ પ્રાચીનો આજ્ઞા કરે છે. પણ શ્રી પુરૂષોત્ત-
 મજી તો કહે છે બે મને તો બીજું પણ જણા-
 ય છે તે કહીએ છીએ. કે શ્રીભાગવતના જે

ડાદશસ્તંધમાં સમર્પણ ચારઠેકાણેં વર્ણન
 કર્યું છે, તેમાં પહેલા યોગેશ્વર જે કવિ, તેમનું
 વચન. શ્લોક (ભા. ૦ અ. ૨ શ્લોક ૩૪) ॥ એ
 વૈ ભગવતા પ્રોક્તા, ઉપાયાદ્યાત્મલબ્ધયે ॥ ઓં
 જઃ પુંસામવિદુષાં, વિદિધિ ભાગવતાન્ હિતા
 ન્ ॥ અર્થ—જે ભગવાને વગર મેહેનતેં જ્ઞા-
 નીને પણ પોતાને પામવાને ઉપાયો કહ્યા
 છે. તે ભાગવત ધર્મ કહેવાય. જેમ જે ભાગવ-
 ત ધર્મનું લક્ષણ કહીને આગલ કહે છે. જે જે
 જનકરાના જે ધર્મમાં મનુષ્ય જધીરીતે ર-
 હે ત્યારે કોઈ વખત પ્રમાદ જેટલે ગાંડૂલી
 નહીં થાય અને આંખો વીંચીને દોડે તો પ-
 લાતે પડે નહીં અને લપટે. પણ નહીં. જેવો
 જે માર્ગ છે. જેણે કરીને ભગવદ્ધર્મનું માહા-
 ત્મ્ય કહીને શ્લોક (ભા. ૦ અ. ૨ શ્લોક ૧૬) કા-
 યેન વાચા મનસેંદ્રિયૈર્વા, બુદ્ધ્યાત્મના વાનુસૃત
 સ્વભાવાત્ ॥ કરોતિ ચઘત્ સકલં પરસ્મે,
 નારાયણાયેતિ સમર્પયેત્તત્ ॥ અર્થ—શ-

શીરેં કરીને, વચ્ચેનેં કરીને, મનેં કરીને, ઈંદ્રિયો
 એં કરીને, જુદિએં કરીને અને વલી પોતાના
 સ્વભાવ પ્રમાણે પોતેં ને ને કરે છે, તે (નારાયણા
 ય) એમ કહીને સમર્પે. એ શ્લોકેં કરીને બ
 ધી ક્રિયાઓ છે, તે ભગવાનને અર્થે સમર્પણ
 કરવી કહી છે. તે પછી બીજા પાણ ભક્તિપૂર્વક
 ભગવદ્ભજનાદિક ધર્મો કહીને કહે છે. શ્લોક
 (ભા. એ. અ. ૨ શ્લોક ૪૨) ભક્તિઃ પરેશાનુભ
 વો વિરક્તિરન્યત્ર ચૈષત્રિકા એકકાલં ॥ પ્રપ-
 દ્યમાનસ્ય યથાશ્વતઃ સ્યુસ્તુષ્ટિઃ પુષ્ટિઃ શુ-
 દ્ધપાયો ઽનુઘાસં ॥ અર્થ-પરા ભક્તિ એક,
 અને ઈશાનુભવ બીજું, અને વૈરાગ્ય ત્રીજું, એ
 ત્રણે ને શરણાગતિ કરે છે, તેને એક જ વજત
 માં થાય છે. હવે એક સાધન કરતાં ત્રણ ફલ
 કેમ થાય? એવી શંકા ઉપર દૃષ્ટાંત આપે છે. જેમ
 માણસને જમતી વજતેં એક એક કોલી આમાં
 સંતોષ અને પુષ્ટિ એટલે ધાતુક્ષીણ પાણી નિ
 વૃત્તિ, અને ભૂખનું મટવું, એ ત્રણે જણશો એક

ન વખતમાં થતી ન્ય છે. એ રીતે નમી
 ચૂકે ત્યારે એ ત્રણે ફલ પૂરાં થઈ ચૂકે છે. શ્લો-
 ક. ૯ મા. ૦. ૧. ૨ શ્લોક ૪૩) इत्यच्युतांघ्रिं भ-
 जतोऽनुवृत्त्या, भक्तिर्विरक्तिर्भगवत्प्रबोधः
 ॥ भवंति वै भागवतस्य राजंस्ततः परं शां-
 तिमुपैति साक्षात् ॥ अर्थ-એ રીતે અચ્યુત
 ભગવાન તેમના ચરણા વિદેને બધ્યાં કર્મોમાં
 જેમ મંગલાચરણ કરે, તેમ ઘડી ઘડી ભજતો હો
 ય, તેને એક તો ભક્તિ અને ભક્તિ વિના બીજી
 વાતમાં વૈરાગ્ય અને ભગવાનનું જ્ઞાન, જે ભા-
 ગવત હોય, તેને થાય તેથી તે પરમ શાંતિને પા-
 મે. એ ચોથું ફલ છે. એ બે શ્લોકે કરીને ભ-
 ક્તિ આદિ લઈને ચાર ફલ કહ્યાં, એ એક સ-
 મર્પણનું સ્થલ થયું.

તે પછી પ્રબુદ્ધ યોગેશ્વરે ભાગવતં ધર્મ પહે-
 લા કહેલા છે. તેને શીખવા, ત્યાંથી આરંભ કરીને
 સર્વથા મનનો સંગ છોડવો અને સાધુ
 ને વિષે સંગ કરવો એ વચનાદિકે કરીને એ

ધર્મીને કહેતા એવા પ્રબુધ યોગેશ્વરે આશ્લે
 ક. કહ્યો. શ્લોક (ભા. એ. અ. ૩ શ્લો. ૨૮) ઇષ્ટં
 દત્તં તપોજપ્તં, વૃત્તં યચ્ચાત્મનઃ પ્રિયં ॥ દારાન્
 સુતાન્ ગૃહાન્ પ્રાણાન્, યત્પરસ્મૈ નિવેદનં ॥
 અર્થ—ઈષ્ટ એટલે યજ્ઞાદિક કરેલા હોય, દ-
 ત્ત એટલે આપેલું હોય, તપ, જપ, અને વ્રત
 એટલે કરેલું હોય અથવા પોતાથી થયેલું
 હોય અને જે પોતાને વહાલું હોય તે સ્ત્રી,
 પુત્ર, ઘર, પ્રાણ, એમનું પુરૂષોત્તમને અર્પે
 સમર્પણ કરવું. એ વગેરે સર્વ કહીને ભક્તિ
 યેં કરીને માયા તરવા રૂપી એ ધર્મ, શીખવા-
 નું ફલ કહ્યું. અને અગ્યારમા અધ્યાયમાં પ
 એ ઊધ્યવળયેં પૂછ્યું ॥ શ્લોક ૧ (ભા. એ. અ. ૧૧
 શ્લો. ૨૬) ભક્તિસ્ત્વચ્ચુપયુજ્યેત, કીદૃશી સ
 દ્વિરાહતા ॥ અર્થ—સત્પુરૂષો જેને આદર કરે
 છે, તે ભક્તિ કેવી આપને વિષે યોગ્ય છે? એ
 પ્રશ્ન ઊધ્યવળયેં કર્યો, ત્યાં ભગવાને કહ્યું છે
 (ભા. એ. અ. ૧૧ શ્લો. ૩૪) મલિંગ મદ્ભક્ત

જન, દર્શનસ્પર્શનાર્ચનં ॥ અર્થ-મહારાસ્વરૂ-
 પનું દર્શન, મહારા લક્ષ્મણનું દર્શન, સ્પર્શન અને
 પૂજન વગેરે ધર્મો જેમાં કહ્યા છે, એવા આઠ શ્લો-
 કે કંડરીને સર્વલાલ એટલે જે મલે, તે મને અં-
 ગીકાર કરાવી અને દાસપણાએ કંડરીને આ-
 ત્મનિવેદન કરવું. એરીતે આત્મનિવેદન ને
 લક્ષ્મણમાં ગણ્યું છે. ફલ તો ત્યાં કહ્યું નથી.
 તેથી પ્રશ્ન વચનમાં કહેલો લગવાનમાં ઊપ-
 યોગ તેજ ફલ છે, અને ઝોગાણીશમાં અધ્યા-
 યમાં ઊધ્યવલ્લયે પૂછ્યું કે, (ભા. એ. અ. ૧૧
 શ્લો. ૮) જ્ઞાનં વિશ્વદ્વં વિપુલં યથૈતદ્વિજ્ઞાન-
 વૈરાગ્યયુતં પુરાણં ॥ આખ્યાહિ વિશ્વેશ્વર
 વિશ્વમૂર્તે, ત્વદ્ભક્તિયોગં ચ મહદ્વિમૃગ્યમૂ ॥
 (ભા. એ. અ. ૧૧ શ્લો. ૧૧) ભક્તિયોગઃ પરૈવૌ-
 ક્તઃ, પ્રીયમાણાય તેઽનઘ ॥ પુનશ્ચ કથ-
 ચિષ્યામિ, મદ્ભક્તેઃ કારણં પરમૂ ॥ અર્થ-
 મહાપુરુષોને શોધવાલાયક એવો આપનો ભ-
 ક્તિયોગ છે, તે જે વિશ્વના ઈશ્વર! જે વિશ્વમૂર્તે!

આપ મને કહો. એમ ઊઘ્યવળાયેં પ્રશ્ન કર્યો.
 ત્યારેં આપ કહેછે. કે હે નિષ્ઠાપ ઊઘ્યવળાત્ન
 જિતિયોગ તો તમને પહેલાંન કહ્યો છે. પણ મ-
 હારી લક્ષિતનું પરમ કારણ ફરીપણ તમને
 કહીશ. એવી પ્રતિજ્ઞા કરીને જોગણીશ માં
 અધ્યાયમાં કહ્યું છે. શ્લોક ॥ (મા. એ. અ. ૧૧
 શ્લો. ૨૦) શ્રદ્ધામૃતકથાયાં મે, શશ્વન્મદનુ
 કીર્તનં ॥ પરિનિષ્ઠા ચ પૂજાયાં, સ્તુતિભિઃ
 સ્તવનં મમ ॥ અર્થ- મહારી અમૃતકથામાં
 અધ્યા એટલે શ્રવણ કરવું, અને કીર્તન કરવું,
 પૂજાને વિષે પરિનિષ્ઠા એટલે ચિત્ત અને શરીર
 ની સ્થિરતા અને સ્તોત્રોજેં કરીને સ્તુતિ કરવી
 અને પરિચર્યા એટલે દાસના ધર્મમાં જાદર
 અને બધા અંગોજેં કરીને અભિવંદન, એ રીતે
 કારણ બતાવ્યું તે એ શ્લોક વગેરે બીજા ચાર-
 શ્લોકોજેં કરીને લક્ષિના પરમ કારણને કહે
 તા એવા બે ભગવાન તેમણે કહ્યું ॥ શ્લોક ॥

(ભા.ં.૧. અ. ૧૯ શ્લો. ૨૪) એવં ધર્મેર્મનુષ્યા-
 ણામુદ્ધવાત્મનિવેદિનાં ॥ મયિ સંજાયતે
 ભક્તિઃ, કોઽન્યોર્થો સ્યાવશિષ્યતે ॥ અર્થ-
 હે ઉધ્યવળ ! આત્મનિવેદીને મનુષ્યો છે તે-
 મને, એવા ધર્મેયિં કરીને મહારે વિષે ભક્તિ
 થાય છે. એથી ઉપરાંત કોઈ પણ પુરૂષાર-
 થ જાડી રહેતો નથી. એ વચનોએ કરીને
 અધિકારપણાએ આત્મનિવેદન કર્યું, તે
 બતાવે છે.

ને આત્મનિવેદી મનુષ્યોને મહારે વિષે
 ભક્તિ થાય છે. એમ કહ્યું, તેમાં આત્મનિ-
 વેદનને અધિકારપણું બતાવ્યું અને મહારે
 વિષે ભક્તિ થાય, એથી ઉપરાંત કોઈ પણ
 પુરૂષાર્થ જાડી રહેતો નથી. એમ કહ્યું, તેથી
 ફક્તની પરમકૌણ બતાવી. આહિંને વર્ણન
 કરાય છે, તે બ્રહ્મસંજંધરૂપ સમર્પણ તેનું
 ફક્ત તથા તેનું પ્રસિદ્ધપણું અને તેનું નર

પણું પણ જે છે, તે જોગણીશમા અધ્યાય
માં જે વાક્ય છે તેનો આ અનુવાદ હશે.
જેવી શંકા મટાડવા સારૂ અને તેવી રીતનો
તે વખતના ભગવાનનાં વચનોનો અનુવાદ
છે જે પણ ખતાવવા સારૂ શ્રાવણમાસ વ
ગેરે કાલ કહ્યો છે. તેમાં જે શ્લોકરૂપી વા
ક્યો છે તે ભગવાનનાં જ છે. કેમ કે કહે છે
“તદક્ષરશઙિચ્યતે” તેથી ઠલું શું? જે ભગવા
નનાં વચનો છે તે કહેવાની જ આ પ્રતિજ્ઞા
છે. કાંઈ ગ્રંથ નવીન કરવાની પ્રતિજ્ઞા નથી.
જે રીતે શ્રી પુરૂષોત્તમજી કહે છે જે, મને લા
સે છે.

હવે શ્રી પુરૂષોત્તમજી પ્રાર્થીનો તરફથી પો
તાનાં, ઉપર કહેલાં વાક્યોમાં આપ પોતે જ શં
કા કરે છે કે, તે વખતનાં ભગવાનનાં જે વચ્ચં
નો છે તેમની જ કહેવાની જે પ્રતિજ્ઞા હોય તો
તે વખત સમર્પણનું ગદ્ય કહ્યું છે તે આ હિંકા

ન કહ્યું ? ત્યાં કહીએ છેએ. ને એ પંચાક્ષરના
 મંત્રની રીકા જેવું છે, તેથી અત્યંત ગોપ્ય છે. તે
 માટે ન કહ્યું એમ ન્નણવું. કેમકે શાસ્ત્રમાં
 અતિ ગોપ્ય મંત્રોનો ઉધ્ધાર કરાય છે. ૫
 આ કાંઈ ઉધ્ધાર જાણા મંત્રો કહી દેખાડાતા
 નથી તેમાં દૃષ્ટાંત કહે છે. ॥ શ્લોક ॥ (ભા. દ્વિ.
 અ. ૧ શ્લો. ૬) સ્પર્શીષુ ચત્ષોઢશ મેકવિંશં,
 નિષ્કિંચનાનાં નૃપ ચદ્વનં વિદુઃ ॥ અર્થ-સ્પ
 ર્શમાં શોલમો અને એકવીશમો અક્ષર એ વ
 ચન કહ્યું પણ “તપ” એમ બુલ્લું લગવાને બ્ર
 હ્માણ પ્રત્યે શ્રીભાગવતમાં ન કહ્યું, તેમ જા.
 પંચાક્ષર મંત્રનું વિવરણ પણ જા ગદ્યને છે
 એમ ન્નણવું કેમકે, મંત્રમાં તમારો દાસ છજિં
 તેમાં, છજિંને ક્રિયાપદ છે, તેનો કૃત્તિ એટલે
 સંમર્પણનો કૃત્તિ તેનું સ્વરૂપ અને એ જાણો
 પરિકર (એટલે ઘરખાર) તેસહિત એવોક્તિ તેને
 લગવદીય પણ છે. તેને લગવાનના વિયોગી

પણા વગેરેનો બોધ, ગદ્યમાં કરાવ્યો છે. અને
 મંત્રમાં રહેલું “તવ” પદ છે, તેમાં ભગવાન જેના
 સ્વામી છે એવા સંબંધયુક્તપણું બતાવ્યું છે.
 અને “ભગવતે” એ પદે કરીને જેને વિશેષણ
 થયું છે એવું “દૃષ્ટાય” એ પદે કરીને પણ જેના
 ઉપર કોઈનો અંકુશ નહીં, એવા ભગતના ઈ
 શ્વરપણાવગેરે ગુણોનો દૃષ્ટામાં બોધ કરા
 વ્યો છે. તેથી જવતારથી ભૂદા પાડીને એટલે
 મૂલરૂપ જવતારી પુરુષોત્તમ છે. તે બતાવીને
 મંત્રમાં જે દૃષ્ટા પદ છે; તેની ટીકા કરી તેથી
 કરીને ગદ્ય નથી કહ્યું ॥ શ્લોક ॥ (ભા. એ. અ.
 ૧૯ શ્લો. ૨૪) મયિ સંજાયતે ભક્તિઃ, કોઽન્યો
 થો સ્યાવશિષ્યતે ॥ અર્થ— મારે વિષે જેને ભ
 જ્ઞિ રૂડા પ્રકારે ઉત્પન્ન થાય છે તેને અન્ય
 કહેતાં બીજાને કયો અર્થ બાકી રહે છે? ઉપર
 લખેલાં ભગવાનનાં વચનમાં “મયિ” એ પદે ક
 રીને મહારે વિષે આત્મનિવેદન કરનારા એવો
 અર્થ થાય છે “ચર્મણિ દ્વિપિનં હંતિ” એ શાસ્ત્ર-

ના વચ્ચેને કરીને મહારાસાઈ એવો અર્થ ત્યાં
 થઈ શકે છે. અને એજ યોગ્ય છે. તેથી આહિં
 ગદ્યમાં ભગવાનસાઈ એમ કહ્યું છે. તેથી એની
 અને ગદ્યની ભૂદી વિભક્તિ છતાં અર્થ એકજ
 છે. તેથી દોષ નથી અને સમર્પણ તે આત્મ
 નિવેદન પણાએ કરીને નવધા ભક્તિમાં
 પ્રસિદ્ધ છે, તે આત્મનિવેદનમાં સંદેહ નથી
 તેથી પણ ગદ્ય કહ્યું નથી. એ સમર્પણને દો
 ષ મટાડનાર પણું શ્રીભાગવતના ષષ્ઠ સ્કંધ-
 માં જન્મમિલના આજ્ઞાનમાં કહ્યું છે ॥ શ્લો
 ક ॥ (ભા. ૦. ૫. ૭. ૧ શ્લો. ૧૬) ન તથા હ્ય ધવાન્
 રાજન્, પૂયેત તપ આદિભિઃ ॥ યથા કૃષ્ણાર્પિ
 ત પ્રાણ, સ્તત્પૂરુષ નિષેવયા ॥ અર્થ-તેમ શ્રી
 કૃષ્ણમાં તેણે પ્રાણ અર્પણ કર્યા હોય, તે કૃ
 ષ્ણના પુરૂષ એટલે ભગવદ્દત્ત તેની સેવાએ
 કરીને પવિત્ર થાય છે, તેમ જીવન સાધનોથી પવિ-
 ત્ર થતા નથી એણે કરીને ભગવદીયના સંગ-
 થઈ સમર્પણને દોષ નિવર્તક પણું કહ્યું છે.

શ્લોક ॥ (માંદ ૦ અં ૨૯ શ્લોક ૧૦) દુઃસહ પ્રેષ
 વિરહ, તીવ્રતાપ ધુતાશ્રમાઃ ॥ અર્થ-ન સહ
 ન થાય એવો જે શ્રી કૃષ્ણ વિરહનો તીવ્રતા
 પૂતેણે કરી દલ્યાં છે અશુભ જેનાં જે અ
 ર્થ જતાવનારૂં ઊપરનું વચન, તેમાં સર્વ અ
 શુભને મટાડનાર પણાએ કરીને બાણાય છે
 દુઃખથી સહેવાય નહીં એવો ભગવાનનો વિ
 રહતાપ તે શ્રી આચાર્યજીએ વિચાર ક-
 સ્યો, તે વખત જીવોમાં ન હતો ત્યારે સેવા
 નો અંગીકાર ભગવાન કરે તેવી રીતની
 દોષનિવૃત્તિ, જે વિરહ વિના કેમ થાય? તે
 શંકા મટાડવા સાથે “બ્રહ્મસંબંધકરણાત્” એ
 પદે કરીને પૂર્વોક્ત ભગવાનનું કહેલું કહીને
 સર્વ દોષોની નિવૃત્તિ આહીં ઠેરાવી છે. શ્લો
 ક (માંદ ૦ અં ૧૯ શ્લો ૦ ૨૪) એવં ધર્મેર્મનુ
 ષ્યાણામુદ્ભવાત્મ નિવેદિનાં ॥ મયિ સં-
 જાયતે ભક્તિઃ કોન્યોર્થોઽ સ્યાવશિ-

પ્યતે ॥ અર્થ-હે ઊધ્યવળા જે આત્મનિવેદી
 મનુષ્યો છે તેમને એવા ધર્મોએ કરીને મોર
 વિષે ભક્તિ થાય છે. એથી ઊપરાંત કોઈ
 પણ પુરુષાર્થ બાકી રહેતો નથી. ભગવા
 ને. આત્મનિવેદનને ભક્તિમાર્ગના ધર્મ,
 તેના અધિકારપણાનો જોધ કરાવ્યો છે.
 તેણે કરીને જ્ઞાન અર્થની સૂચના કરી છે,
 કારણ કે, જે નસમન્નતું હોય, તે નસમન્ન
 વવું; પણ જેમાં સંદેહ ન પડતો હોય અથ
 વા સુખે સમન્નતું હોય તો તે કહેવાની બંધ
 ર નથી. તેથી જાણી ગયે કહ્યું નથી એમ ન્ન-
 ભવું. ત્યાં શંકા કરે છે જે, ભગવાનના વા ક્ય ક
 હેવાની પ્રતિજ્ઞા કહેવા કરતાં, તેના અર્થ કહે
 વાની પ્રતિજ્ઞાં આપ કરે છે. એમ કહેવું સારું છે?
 કેમ કે આટલું ઊપપાદન કરવાની, ઊપર કહેલી મહે
 નત નપડે? એવી શંકા ન કરવી કેમ કે વાક્ય ક.
 હ્યાંત્યારે ગયે કેમ ન કહ્યું? એવી શંકા ઊપન્ન થા
 ય છે. તેમ અર્થ કહેવાની પ્રતિજ્ઞામાં ગયેનો અર્થ

કેમ ન કહ્યો? એવી પણ શંકા ઊત્પન્ન થાય છે. ત્યારે
 શંકા ઊત્પન્ન થઈ ત્યારે ઊપપાદન કરવાની જરૂરી
 યત્ન રહે છે. તેથી બેહુપક્ષમાં જોછા વધતાપણું નથી
 માટે ઊપર લખેલી શંકા ન કરવી. અને પ્રાચી-
 નોર્એ નથી કહ્યું તેમાં ગદ્યનું જોડ્યપણું એ-
 જ કારણ છે. અને મેં તો જ કહ્યું તે બહિર્મુ-
 ખનું મોટું ભાંગવા સાડ કહ્યું છે. તેથી પ્રાચી
 નોર્એ ઊપપાદન ન કર્યું. અને મેં કર્યું એ
 વિરોધ દોષને અર્થ નથી. મહારા ઊપપાદન
 કરવામાં માર્ગનું રહસ્ય તેને ઊઘાડું કરવા
 રૂપ અપરાધ આવે છે. પણ પ્રકાશતો જીભ
 જોર્એ કહ્યો છે. તેથી તેનો સંદેહ મટાડવા
 સાડ જા મહારી કૃતિ છે. તેમ મહારી-
 મહોટાઈ દેખાડવા સાડ નથી તેથી ભગવાં
 ન્ અને શ્રી આચાર્યજી, મહારા અપરાધને
 ક્ષમા કરો એ રીતે હું વિનતિ કરું છું. એ દિશા
 બતાવી છે ॥ શ્લોક ॥ (ભા. એ. અ. ૩ શ્લો. ૨૮) દારાન

સત્તાનૂગૃહાન્ પ્રાણાન્,યત્પરસ્મે નિવેદનં
 ॥ અર્થ-સ્ત્રી,પુત્ર,ઘર,પ્રાણ,એમનું પુરૂષો
 ત્તમને અર્થે સમર્પણ કરવું. એ પ્રજુધ યો
 ગેશ્વરે જે કહેલું ઘર,સુત,ઘર અને પ્રાણનું
 નિવેદન તેને અને કવિના કહેલા કાયાદિ ધ
 મનું સમર્પણ તેને, અને જે કાદશ સ્કંધમાં કહે
 લું દાસ્યેં કરીને આત્મનિવેદન તેને, પણ ગદ્ય
 માં નણાતા પણું છે. તેથી સમર્પણનું જે ગદ્ય
 તેને યોગેશ્વર વગેરેના વચ્ચનોનું અનુવાદ પ
 ણું છે? એવી શંકા ન કરવી. અર્થ થકી અને
 શબ્દ થકી પહેલાના જોલવા લેવું હોય તો
 અનુવાદ પણું કહેવાય. તે આહિં દેખાતું ન
 થી અને તે ઠેકાણાઓમાં કહેલું જે ફલ છે
 તે આહિં કહ્યું નથી ત્યારે શું છે? જે સેવા ક
 રવાના ઊપદેશથી, પહેલા બ્રહ્મસંબંધ કર
 વાએ કરીને ઓગણીશામા અધ્યાયમાં સે
 વા કરવાનું અધિકાર પણું છે. તે આહિં દે
 ખાય છે. તેથી આત્મનિવેદન કર્યા પછી

કરાય એવી સેવા, તેના ફલપણાએ કરીને
 કહેલી જે મહોટા પુરુષોને શોધવા લાગ્યું
 ભક્તિ તેની આઠેઠાણે “સહસ્રપરિ” એવ
 અધિકારીનું વિશેષણ તેણે કરીને ફલપણા
 એ કરીને સૂચના કરી છે. તેથી પ્રબુધના ક
 હેલા અર્થોનો સંગ્રહ ગદ્યમાં છે. તેએપણ
 અંતઃકરણમાં ચહતે આલોક અને પરતે
 પરલોક એમનો અધિકનો નિર્વેશ છે. તેણે ક
 રીને જોગણીશમાં અધ્યાયમાં કહેલું જે
 “આત્મનિવેદિનાં” એ અધિકારી મનુષ્યોનું
 વિશેષણ, તેણે કરીને સૂચન કરેલું સંસ્કારનું
 સ્વરૂપ, તેનો નિશ્ચય કરનાર જે આ ગદ્ય,
 તેમાં યોગેશ્વરાદિકનું કહેલું, તેથી બૂઝું
 આ સમર્પણ બનાવું. હવે અંતઃકરણાદિક
 નું કહેલું તે અધિક છે. તેથી સમર્પવાની જ
 ણશમાં અપ્રમાણતાની શંકા ન કરવી. કેમકે,
 રાત્ર અંજરી પની વાત, ભગવાને મનમાં લ

ઘનિં કહ્યું છે. ॥ શ્લોક (ભા. નં. અ. ૪ શ્લો. ૬૫)

યેદ્ધારાગારપુત્રાપ્રાણાન્વિત્તમિમં પરં ॥

હિત્વા માં શરણં યાતાઃ કથંતાં સ્ત્યક્તુ મુત્સહે ॥

અર્થ - દાર, ઘર, પુત્ર, પ્રાણ, આલોક અને પર

લોક તેનો ત્યાગ કરીને ને મહારે શરણ આપ્યા

છે, તેમનો હું કેમ ત્યાગ કરી શકું? જે રીતેં દુર્વા

સાપ્રત્યેં ભગવાનનું વાક્ય છે. તેમાં જે બાણ-

શોપણ સમર્પવી બતાવી છે. ત્યારેં આ વાક્યમાં

“હિત્વા” જે પદેં કરીને સ્ત્રીઆદિકનો ત્યાગ બતા

વે છે. કંઈ સમર્પણ બતાવતા નથી, તે થકી સમ

ર્પણના અંશમાં “હિત્વા” જે વ્યયને પ્રમાણપ-

ણું કેમ આવશે? જેવી શંકા ન કરવી. કેમ

કે રાત્ર અંબરીષને તે વખતેં રાત્ર્ય દશા હ-

તીં કાંહી અંબરીષને સંન્યાસીની પેઠેં બાહર-

થી ત્યાગ ન હતો તેથી અંતરનો ત્યાગ કેહવો ને-

ઈએ. અને વલી જે રાત્ર કેહવો હતો, નેણે

પોતાના હાથ, મંદિરનું માર્ગ ન વગેરે કર-

વામાં લગાડ્યા અને કાન, ભગવદ્વચાશ્રવ
 ણ કરવામાં લગાડ્યા, જે રીતે જ્યાં જંમ
 સેવામાં લગાડ્યાં, તેથી જંજરીષ રાત્રિ જે
 મહારાત્ર ને પૃથ્વીપતિ, તેની જેમ સેવાથા
 ય, તેમ ભગવત્સેવા કરવામાંડી. જે રીતે
 ભગવદ્ધર્મને બાળીને રક્ષા કરનાર ભગવા
 ન છે જેમ મનમાં રાખીને સેવા કરી ત્યારે
 તે દારાદિકનું સમર્પણ કેમ ન કરે? તેથી
 અર્થ થકી ન સમર્પણ પ્રાપ્ત છે. વસ્તુતઃ તો
 રાત્રિ જંજરીષનો મર્યાદા પુષ્ટિમાં જંગીકાર
 છે. કાંઈ કેવલ પુષ્ટિમાં નથી, તેમ પુષ્ટિ મ
 ર્યાદામાં પણ નથી. તેથી મહોદા પુરુષોને
 શોધવા લાયક ભક્તિનું અર્થીપણું જેમાં
 નથી. અને ત્યાં “સમર્પણ કરીને” જેમ ન
 થી કહ્યું. પણ સ્ત્રી પુત્રાદિકનો હિત્વા જેટ
 લે (ત્યાગ) કરીને જેમ કહ્યું છે. તેમાં પણ દોષ
 નથી ત્યારે જે રાત્રિ જંજરીષ જેના અર્થી

નથી. તે કેમ બનવાયું? ત્યાં કહે છે ને ॥ શ્લોક ॥ (ભા. ૯.

અ. ૧૨ શ્લો. ૮) કેવલેન હિ ભાવેન, ગોપ્યો.

ગાવઃ સ્વગા મૃગાઃ ॥ યેન્યે મૂઢધિયો ના

ગાઃ સિદ્ધા મામીયુરંજસા ॥ અર્થ - કેવલ

ત્વારે કરીને ગોપીઓ, ગાયો, જંગ, મૃગ એ

વગેરે તથા બીજા મૂઢ બુદ્ધિવાલા અને નાગ

એ બધા સિદ્ધ થઈને વગર મહેનતે મને પા

મ્યા છે. એ શ્લોકમાં અંબરીષ નથી ગણ્યા.

તેથી જણાવે છે ને મહદૈલિલપિત લક્ષિતું

અર્થપિણું એમના માનથી. વલી શ્રી કૃષ્ણના જે

વતારથી પહેલાં એ માર્ગ પ્રકટ જ નહોતો, તે

થી જા ગદ્યમાં કહેવાય છે, તે કોઈનો અનુવાદ

નથી. જેમ કર્મનો નિશ્ચય કરનાર કલ્પસૂત્ર

છે. તેમ જાત્મનિવેદનનો નિશ્ચય કરનાર જા

ગ્રંથ ગદ્ય છે. જેમ બનવાનું. ત્યાં શંકા કરે છે

ને જેમ થાઓ, પરંતુ પહેલાના યોગેશ્વરના

વાક્યાર્થનો સંગ્રહ, ગદ્યમાં છે. એ ઊઘાડું છે

૧ પક્ષી. ૨ ચારપગવાલાં જનાવર. ૩ કાલીનાજાવગેરે. ૪ મહોદયપુરૂષો ને
ની ઈચ્છા કરે છે એવી.

ત્યારે નિજાસુ જેવા પુરૂષો તેમનેજ અધિકાર,
 જે યોગેશ્વરના વચ્ચેનો માં દેખાય છે. તેથી મુ-
 ર્ષિજ્ઞાંહી અધિકારી થાય છે. સ્ત્રીઓ મથી
 થતી? જેવી શંકા ન કરવી, કેમકે ॥ શ્લોક ॥ (ભા.
 એ. અ. ૨ શ્લો. ૨) કોનુરાજન્નિન્દ્રિયવાન્, મુકું-
 દચરણાંબુજમ્ ॥ ન ભજેત્સર્વતો મૃત્યુરુપા
 સ્યમમરોત્તમૈઃ ॥ અર્થ - હે રાજા! મનુષ્ય
 છે તેને ચારે તરફ મૃત્યુ છે. જને મુકુંદ જેટ
 લે મૃત્યુથી છોડાવનારા, જેવા ભગવાનનું ચર-
 ãણાંજુલ છે, તે લે જન્મરમાં પણ ઉત્તમ છે,
 જેવા પુરૂષોને ઉપાસના કરવા લાયક છે, જે
 મછતાં ઈન્દ્રિયવાલો ડોણ જેને નહીં ભલે? મા-
 ઘમાહાત્મ્યમાં કહ્યું છે. સર્વેઽધિકારિણો હ્યત્ર,
 વિષ્ણુભક્તૌયથાનૃપ ॥ અર્થ - હે રાજા, જેમ વિ-
 ષ્ણુભક્તિમાં સર્વે અધિકારી છે, તેમ જ્ઞા માં-
 હામહિનાના જ્ઞાનમાં સર્વે અધિકારી છે. વ-
 લી ॥ શ્લોક ॥ (ભા. સ. અ. ૮ શ્લો. ૫૦) દેવોઽસુ-
 રો મનુષ્યો વા, યક્ષો ગંધર્વ એવચ ॥ ભજન્મુ-

કુંદચરણ, સ્વસ્તિમાન્સ્યાદ્યથાવયં ॥ અર્થ-
 દેવ, જસુર, મનુષ્ય, યક્ષ, ગંધર્વ, એ સુક્તિ.
 આપનારા જે મુકુંદ ભગવાન તેમના ચરણા
 વિંદને ભજે, તે સુખી થાય. જેમ પ્રલ્હાદજીએ
 કહ્યું છે તેથી હાથ પગવાલા, મનુષ્યમાત્રને ભ
 જ્જિમાં અધિકાર છે. જે વચ્ચનોએ કરીને ઈંદ્રિ
 યવાલાપણાયે કરીને જ બધાને નવખંડારની
 ભજ્જિમાં સાધારણ રીતિનો અધિકાર ઠરે છે =
 ત્યારે ભજ્જિરૂપ જ્ઞાત્મનિવેદન તેમાં સ્ત્રી =
 જોને અધિકાર નહીં, જેમ કહી શકાતું ન
 થી. તેથી સ્ત્રીજોને અધિકાર નહીં? એવી
 ઉપર ભજેલી શંકા ન કરવી. વલી સ્ત્રી
 જોના અધિકારની ના પાડી નથી એટલું જ ન
 હોં પણ અધિકાર ક હો છે. તે ઉપર વચ્ચન
 ॥ શ્લોક ॥ (ભા. સ. અ. ૭ શ્લોક ૧૬) ત
 નુ કાલસ્યં દીર્ઘત્વાત્, સ્ત્રીત્વાન્માતુ-
 સ્તિરોદધે ॥ ઋષિણાઽનુગૃહીતં માં, ના

ધુનાપ્યજહાત્સ્મૃતિઃ ॥ અર્થ- કાલ ઘણો
 થયો તેથી સ્ત્રીપણાયેં કરીને મા તો ભૂલી
 ગઈ એ રીતનું દૈત્ય બાલકો પ્રત્યેં પ્રહ્લાદભૂનું
 વાક્ય, તેમાં કયાંય પ્રહ્લાદભૂની માતા,
 તેના સાર નારદભૂજેં નવધાત્મક્રિતિનો જી
 પેદેશ કર્યો છે, તેથી નવધાત્મક્રિતિમાં સ્ત્રી
 ને અધિકાર નથી. એમ કહી શકાતું નથી.
 તેથી સ્ત્રીને અધિકારી ગણી છે એમ જા
 વાક્ય જી પરથી દેખાય છે. એકાદશસ્કંધ
 માં સંવાદને પૂરો કરતા એવા ને ભગવાન
 ॥શ્લોક॥ (મા. એ. અ. ૨૧ શ્લો. ૩૧) એતૈર્દોષૈ
 વિહીનાય, બ્રહ્મણ્યાય પ્રિયાય ચ ॥ સા-
 ધવે શત્રુચયે બ્રૂયાદ્ભક્તિઃ સ્યાદ્છુદ્રયોષિ
 તાં ॥ અર્થ- સાધુ એટલે સારા પુરુષ અને
 પવિત્ર તેમને કહેવું, તો શૂદ્ર અને સ્ત્રીઓ
 ને ભક્તિ થાય. એ વ્યવસ્થા બલથી શૂ-
 દ્ર તથા સ્ત્રી એ બે સારા માણસ અને
 પવિત્ર હોય તો તેમના આગલ કહ્યાથી

તેમને પણ તનુકિત થાય છે. ત્યારે પહેલાંનું
 કહેલું છે, તેથી જાણા કરેલી છે. નેવો જન-
 ધિકારી હોય, તેવું કરાવવા સાડન કહે છે.
 શ્લોક ॥ (ભા. એ. અ. ૧૨ શ્લો. ૪) વિદ્યાધરા
 મનુષ્યેષુ, વૈશ્યાઃ શૂદ્રાઃ સ્ત્રિયોઽત્યજાઃ ॥ ર-
 જસ્તમઃ પ્રકૃતયસ્તસ્મિન્તસ્મિન્યુગેજઞઃ
 ॥ (ભા. એ. અ. ૧૨ શ્લો. ૫) બહવો મત્પદં
 પ્રાપ્તા, સ્વાષ્ટ્ર કાયા ધવાદયઃ ॥ અર્થ-
 વલી વિદ્યાધર મનુષ્યોમાં વૈશ્ય, શૂદ્ર, સ્ત્રી
 અને રત્નેગુણ તમોગુણ પ્રકૃતિવાલા, તે તે
 યુગમાં હે નિષ્પાપ બિધ્યવળ, દત્ત્રાસુરજ-
 ને પ્રહ્લાદ જે જાદિ લઈને ઘણા મહારા-
 યરણને પામ્યા છે. જેમાં સ્ત્રીઓને પણ
 સત્સંગના ફલનો પણ જોઈ કરાવ્યો છે.
 ત્યાં શંકા કરે છે ને સ્ત્રીઓ પણ આત્મ-
 નિવેદનમાં અધિકારી થાઓ, તો જે પણ
 સ્ત્રી, બાલક અને વિરક્ત, તેમને બ્યારે નિ-
 વેદન કરાવીએ, ત્યારે જેમને સ્ત્રી વગેરે છે

નહીં ત્યારેં દાર વગેરે પદ ત્યાં ન કહેવું-
 બેઈએ. ત્યારેં તે પદનું અકથન અને
 સ્ત્રીને ખ્રહ્મ સંબંધ કરાવતી વળેતેં "પ-
 તિ" એવું નામ લેવું બેઈએ અને છોક-
 રાને કરાવતી વળેતેં "પિતા" એવું નામ
 લેવું બેઈએ. અને તેમ ન કહેતો બાપ
 નું અને પતિનું સમર્પણ ન થાય, ત્યારેં
 તેના સંગથી દોષ થાય ત્યારેં તેવી રી-
 ત કેમ નથી કરતા? એવી શંકા
 ન કરવી કેમ ને, સૃષ્ટિ ન્યાય કરીને
 ઘણું કરીને બતાવનારી એવી ને ગૌ-
 ણી વૃત્તિ તેણે કરીને દાર પદ કરીને પતિ
 પણ લેવાય. દીકરાના નામથી બાપનું
 ગ્રહણ થાય એ બિપ્લક્ષણ રીતિથી થા-
 ય. એમ તેમને સમર્પિતપણાની સિદ્ધિ
 થાય છે. તે સૃષ્ટિ ન્યાયથી થાય છે. સૃ-
 ણિ ન્યાય તે શું? ત્યાં કહે છે. ને નેમિની

સૂત્રના પહેલા અધ્યાયના અંતમાં “સૃષ્ટિ
 રૂપ દધાતિ” એવા ક્ય છે, તેણે કરીને સૃ
 ણિતેનું નામ છે એવી ઈટો છે તેને મેલ
 વું બતાવે છે. એ ય જ્ઞમાં એક પક્ષીને
 વોચોતરો બનાવે છે તે પક્ષી પાંચશો
 ઈટોનું બને છે અને તે ઈટોનું નામ સૃ
 ણિ. તે “તદ્વાના સામુપધાને મંત્ર” એવું પા
 ણિનીયક્રષિનું સૂત્ર છે, તેથી તેના મેલ
 વામાં સૃષ્ટિવાલા મંત્ર કહેવાતા હોય, તે સૃ
 ણિ એવું ઠરે છે. હવે મંત્રો તો “બ્રહ્મામૃત્યત, મૃતાન્યસૃ
 જત” એવગેરે મંત્રો કહેવાય છે. પૂર્વે ક્તિ મંત્રમાં-
 “સૃજતિ” શબ્દ લીધો નહિં, અને “દધાતિ” શબ્દ
 લીધો. કાંઈ સૃષ્ટિ શબ્દ લીધો નથી તો એ પ
 ણા બીજા ત્રીજા વગેરે ઘણા મંત્રોમાં સૃજતિ
 ધાતુના પ્રયોગથી ઘણા રૂપી સરખા પાડું
 છે તેથી સૃષ્ટિ શબ્દ છે તે સૃષ્ટિનો અને અ-
 સૃષ્ટિનો સંબંધ જણાવે છે. તેથી “દધાતિ” પણ
 સૃષ્ટિમાં ગણાય છે. તેમ જ કું, પતિ અને પિતા

એનાં નામ નથી લેવાંતાં તોએપણ સ્ત્રીનું નામ
 લેવાથી પતિનું નામ આવી જાય છે. અને પુત્રનું નામ
 લીધાથી પિતાનું નામ આવી જાય છે. તેથી તેનો દો
 ષ નથી એમ થાયો તથાપિ દેહાદિક આત્મા
 તેમને સમર્પી છે. એમનકહીને જૂદાં જૂદાં નામ લીધાં
 તેનું કારણ શું? એવી શંકા કરે, ત્યાં કહીયે છે. એ સ-
 મર્પણ કરવાનો બેટલો અંશ છે એક તો તેનો સાર,
 અને બેટલી જણાશે, સ્ત્રી પુત્રાદિક ગદ્યમાં
 કહી છે, તેટલી જણાશેમાં હું મહારાષ્ટ્રી બે
 અધ્યાસ છે તે ન હોવા સાથે તે તે જણાશેના
 સ્વરૂપને ઊઘાડું જતાવવા સાથે જૂદાં જૂદાં
 નામ લે છે, એ કારણ છે. એમ તું જણા. આ
 હીં આત્મનિવેદનમાં સર્વનું સહિત પણું થવું
 બેઈએ, તેથી દેહાદિક કહી દેખાડીને આત્મા
 નું સહિત પણું જૂદા જૂદા નામથી કહે છે.
 અને દેહાદિક તે હું એવા રૂપે કરીને જણાએ છે
 અને દેહાદિકના ધર્મ, એટલે ગુણ, તેમાં હું પ-
 લું અને મહારાપણું એ બે તરેથી જણાય

છે. સ્ત્રીપુત્રમાં તો કેવલ માહારાપણું ન લાગાય છે
 આત્માસહિત સમર્પણ કરું છું એમ કહીએ તો
 તેથી આત્માને ગોણતા થાય છે? ત્યાં કહે છે ને
 પિતાને નિમંત્રણ કર્યું છે. તેની સાથે ને પુત્ર
 પણ આવ્યો, તેથી કહીએ ને પુત્ર પિતા સહિત આ
 વ્યો છે, તેમાં કંઈ પિતાને ગોણપણું નથી આવતું,
 તે પ્રમાણે આત્માસહિત એમ કહેવાથી પણ ગો
 ãપણું આવતું નથી. તેથી ગદ્યમાં લેનો જોધ
 કરાએ છે એવું લે સમર્પણ, તે જોગણીશમા
 જઘ્યાયમાં કહેલો લે અધિકાર તેના સ્વરૂપને
 લખતાવનાર છે શાથી? લે ગદ્ય તથા પંચાક્ષર
 રૂપી લે વાક્ય તેનો અર્થ લે છે, તે પહેલાના કોઈ
 વાક્યમાં નથી. તેથી કોઈનો. અનુવાદ એ નથી.
 આવાત પ્રસંગથી કહી છે. તે પૂરી કરીએ છેયેં.

॥ મૂલશ્લોક ॥

ब्रह्मसंबंधकरणात्, सर्वेषां देहजीवयोः
 सर्वदोषनिवृत्तिर्हि,

અર્થ - બ્રહ્મસંબંધ કરવાથી સર્વેના દેહના અને

ભુવના સર્વ દોષની નિવૃત્તિ થાય છે. એ એનો સાધારણ અર્થ કહ્યો. હવે એની રીકા કરે છે. બ્રહ્મસંબંધ એટલે સર્વમાં ભગવંત સ્વામિત્વ રૂપી છે સંબંધ, તે બ્રહ્મસંબંધ, તેનું કરવું, તે ભગવાને શ્રીઆચાર્યભુપ્રત્યે ગદ્યે કરીને કહ્યો. છે આત્મસમર્પણનો પ્રકાર, તે રીતે ભગવાન વિષે પોતાના આત્મા સહિત પોતાના સર્વ પદાર્થોના સ્વામી પણાની વિજ્ઞાપના કરવી, તે બ્રહ્મસંબંધનું કરવું કહેવાય. તે ભગવાન રમતા નથી અને બીજાની ઈચ્છા કરે છે પછી પતિને પત્ની થાય છે. એવા અર્થવાલી શ્રુતિઓ છે તેથી તથા બીજી રાત્રને બાંધ્યા છે તે વંજ તમાં ભગવાન પ્રત્યે બીજી રાત્રની સ્ત્રી વિંધ્યાવલીનું વચન છે. શ્લોક ॥ (ભા. અ. અ. ૨૨

શ્લોક ૨૦) ક્રીડાર્થમાત્મનદ્વં ત્રિજગત્કૃતં
તે, સ્વામ્યંતુ તત્ર કુધિયો પરદેશકુર્યુઃ
॥ કર્તુઃ પ્રભોસ્તવ કિમસ્ય ત આવહંતિ,
ત્યક્તદ્વિયસ્ત્વદવરોપિત કર્તુવાદાઃ ॥

૧ ભગવાન જેના સ્વામી છે તે પાણું.

અર્થપોતાની ક્રીડા માટે ને જ્ઞાત્રિંગુણાત્મક
 બગત જાપેં કર્યું છે. તે પોતાને રમવા સાડેં
 કર્યું છે. પણ સ્વામી તો જાપે છે. પરંતુ કુબુ
 ધિયો છે તેથી પોતાનું સ્વામિત્વ મનિ છે. જે
 વાજ્યેં કરીને વસ્તુતઃ સર્વેને લગવદીયપણું
 છે. તોજે પણ “સર્વે નૈવ રમે” જે શ્રુતિના સંદે
 ભથી બીજા વગેરેનું સ્વરૂપ કર્યું. જેમ અર્થ
 થાય છે. તેથીજ રમણને અર્થે બીજું નિર્મા
 ણ કર્યું છે. હવે રમણના પદાર્થોમાં પોતા
 ની જને પોતાના પણાની જાતિમતિ છે. તે ર
 મણ સાડેં કરી છે. તે પદા કરેલી જાતિમતિ
 છોડીને તેતે પદાર્થોમાં લગવત્સ્વામીત્વની
 વિજ્ઞાપના કરવી, તેથી જેમણે જેમણે જ્ઞા-
 ત્મસમર્પણ કર્યું, તેમના દેહ તે સ્થૂલ શરી
 ર, જને મન, બુદ્ધિ, ચિત્ત, અહંકાર, જે
 લિંગ શરીર, જે બેગિના હિશજેં કરીને નિ
 શ્ચય કરીને દોષો નિવૃત્ત થાય છે. તેથી
 લગવાનેં જ શ્રી ગીતાજીમાં જાનું ન પ્રત્યેં જા

૧ પ્રસંગથી. ૨ હું ને મહાદેવના વાક્યોની અભિમાન.

જ્ઞા કરી છે. ॥ શ્લોક ॥ (ગી. અ. ૯ શ્લો. ૧૮)

યત્કરોષિ યદશ્નાસિ, યજ્જુહોષિ દદાસિ
યતૂ ॥ યત્તપસ્યસિ કૌંતેય, તત્કુરુષ્વ મ
દર્પણં ॥ અર્થ- હે કુંતીના પુત્ર અર્જુન !

તું જે કરે છે, જે અશન કરે છે, જે હોમ કરે
છે, જે કાંઈ દાન કરે છે, જે તપ કરે છે, તે સ
ર્વ મને અર્પણ કર. જે વગેરે વચનો જે ક
રીને સર્વ કર્મનું અર્પણ કરવાનો યોગ્યપ
ણાજેં ઉપદેશ કરીને ॥ શ્લોક ॥ (ગી. અ. ૯

શ્લો. ૧૯) શ્રામાશ્રમ ફલેરેવં, મોક્ષ્યસે
કર્મબંધનૈઃ ॥ અર્થ- શુભ અને અશુભ,
જે જેનાં ફલ છે, જેવાં જે કર્મબંધનો, તેથી
મુક્ત થઈશ. જે સમર્પણનું ફલ ઉઠ્યું. વ
તી ॥ શ્લોક ॥ (ભા. સ્કં. ૧૧ અ. ૨ શ્લો. ૩૫.)

યાનાસ્થાય નરો રાજન્ન પ્રમાદેતકં
ર્હિચિત્ ॥ ધાવન્નિ મિત્ય વા નૈત્રે, નસ્સ્વ
લેન્ન પતેદિહ ॥ અર્થ- હે રાજા ! જે ધર્મમાં
સર્વ પ્રકારથી ચાલે, તેમાં પ્રમાદ જેટલે ગા

ફલપણું ન થાય, જને જાણે વીંચીને દોડે,
 તોજે પણ પડે નહીં. જે વચને કરીને ગા ફલ
 પણું જને પડવું નથી થતું. જે ભગવદ્ધર્મમાં
 બરાબર રહેવાનું ફલ કહ્યું. કેમકે વસ્તુતઃ
 સર્વેને બ્રહ્મરૂપપણું છે. તેથી ત્યાં ભગવદીય
 પણાની યાદ રાખે, ત્યારે તેના ઊપદેહભૂત
 જે પ્રાકૃત ગુણથી થજેલા દોષો, તેની નિવૃત્તિ
 થાય છે. તે ઘટે પણ છે. ત્યારે સર્વ જીવોના
 જીવના જને દેહના દોષોથી જેજોની સેવા
 ભગવાન જંગીકાર કરશે કે નહીં? જેવી ચિં
 તા ન કરવી, જેવો મતલબ છે. મૂલમાં “સર્વેષાં”
 જેટલે સર્વના જે પદ છે. તેણે કરીને સામ
 મસ્કંધમા પ્રહ્લાદવાક્યમાં કહેલા સર્વે ભજ
 નાધિકારીઓ લીધા છે. ॥શ્લોક॥ (ભા.સ્કં.
 ૭.અ.૮ શ્લોક ૫૦) દેવોઽસુરો મનુષ્યો વા,
 યક્ષો ગંધર્વ એવચ ॥ ભજન્મુકુંદચરણં,
 સ્વસ્તિમાન્સ્યાદ્યથા વયમ્ ॥ અર્થ-દેવ,
 અસુર, મનુષ્ય, યક્ષ, ગંધર્વ, જેમનામાંથી

ને ડોઈ, મુકુંદ ને મુક્તિ આપનારા ભગવાન,
 તેમના ચરણાર્વિંદને ભજે, તો જેમ જામે સુ-
 ખી થયા છે એ, તેમ સુખી થાય. જેમ પ્ર-
 ક્ષાદજીનું વાક્ય છે. હવે જીવપદે કરીને શરીર
 સહિત ચૈતન્ય આહીં ગણ્યું છે. કેમ કે એકલા
 જીવમાં પોતામાં દોષ નથી તે અસંગ શ્રુતિએ
 શારીર બ્રાહ્મણમાં જણાવે છે તેથી એકલો
 જ જીવ નહીં અને દેહ પદ બૂદ્ધ ને કહ્યું, તે તો
 સ્થૂલ અને લિંગ શરીરના દોષો, તેમનો ક્ષણ
 ક્ષણમાં અનુભવ થાય છે. તેથી દોષની ખાણ
 છે. જેમ બતાવવા સાડું દેહ પદ છે. અથવા જી-
 વપદે કરીને, સ્થૂલ દેહ અને લિંગ, એ જ દેહ
 જેમ બનાવું. ત્યાં શંકા કરે છે, ને બ્રહ્મસંબં-
 ધ કરવા માત્રથી જ ને. બધાના દેહના અને જી-
 વના સર્વે દોષોની નિવૃત્તિ થાય, તો નિર્દોષ છે,
 તેથી પ્રતિબંધ કરનાર ડોઈ રહ્યું નહીં. ત્યારે તે
 જ વખતે સેવાના મુખ્ય ફલની પ્રાપ્તિ થાય
 કેમ કે, ગદ્યમાં, તેને માટે જ “સમર્પણ” કહ્યું છે.

૧ વેદનો એક ભાગ છે. ૨ મહોદું. ૩ મન, બુદ્ધિ, ચિત્ત અને અંહંકાર તેનાં
 ૪ દોષનું મરવું.

જને સેવા ફલની કહેલી રીતે મુખ્ય ફલ તો
 ભગવાનના દાનથી એટલે આપવાથી જ થાય
 છે. તો તે નથાય તોયપણ મધ્યમ ફલ ને
 સાર્યુલ્ય, તેની પ્રાપ્તિ તો થાયજ. કેમકે, તેમાં
 પ્રતિબંધ કંઈ નથી? તેથી થવી બેઠેજે. વ
 લી શંકા કરેછે, ને બ્રહ્મસંબંધનું ફલ તો દો
 ષોની નિવૃત્તિ છે, અને આ તો સેવાનું ફલ
 છે. અને સેવા તો હજી કરી નથી, ત્યાં કહેછે
 ને, સેવા તો પહેલાં કરી છે, એ વાત ગદ્ય
 માં પ્રસિદ્ધ છે. અને શાસ્ત્રથી સિદ્ધ ને સે
 વા, તેને નિષ્ફલપણું કહી શકાજે નહીં, તે
 થી જા ને કહેવાય છે એવો ને પુષ્ટિમયોદિ
 માર્ગ, તેનો ઊચ્છેદ થાય, કેમકે ઊપદેશ કર
 નાર કોઈ રહે નહીં. વલી કહી ને રીતિ તે રીતિ
 જે બ્રહ્મસંબંધ કહ્યા પછી પણ દોષોનો
 તો પ્રત્યક્ષ અનુભવ થાય છે, ત્યારે એ પ્ર
 ત્યક્ષનો વિરોધ પણ આવે, ત્યારે દોષો મર્યા
 તે કંઈ રીતે બાળી શકાય? એ આજ્ઞામાં

૧ જેજેક શ્રીમહાપ્રભુલના કરેલા ગ્રંથમાંનો જેક ગ્રંથ છે. ૨ રૂપમાં
 મલીનું. ૩ બ્રહ્મવાની ઈચ્છા.

દોષોની નિવૃત્તિનું સ્વરૂપ, કહેવા સારિ પહે
લા દોષોને ગણતાં તેની નિવૃત્તિનું સ્વરૂપ, સ
વા શ્લોકે કંડે ઉરી ભગવાન આજ્ઞા કરે છે, એ
મ વિચારીને તે વચન, શ્રી આચાર્યજી “દોષાઃ
પંચવિધાઃ સ્મૃતાઃ” એ રીતે આજ્ઞા કરે છે.

॥ મૂલશ્લોક ॥

દોષાઃ પંચવિધાઃ સ્મૃતાઃ ॥ ૨ ॥ સહજા
દેશકાલોત્થા, લોકવેદનિરૂપિતાઃ ॥
સંયોગજાઃ સ્પર્શજાશ્ચ, ન મંતવ્યાઃ ક
થંચ ન ॥ ૩ ॥ ॥ ॥ ॥

અર્થ - દોષો પાંચ પ્રકારના માનેલા છે. એક
સહજ, દેશોત્થ, કાલોત્થ, સંયોગજ, સ્પર્શજ,
એ પાંચે દોષો, લોકવેદમાં વર્ણન કરેલા છે.
તેથી કોઈ રીતે ભક્તિમાર્ગમાં ન માનવા. આ
દોષોમાં જીવોના સહજ દોષ છે, તે એકતો
અવિદ્યાનો સંબંધ, અને તેનું કરેલું અભિ-
માન, અને પ્રાણધારણા પ્રયત્ન એ છે. સિં-
ગદેહના સહજ દોષ તે કામક્રોધાદિ છે. અ-

ને ક્ષુધાદિઠ પણ છે. અને સ્થૂલ દેહના સહ
 ન દોષ તો માતાપિતાના મલ્લાનું સંગથી મ-
 લાત્મક પણું અને રોગાદિઠ પણ છે. દેશકાલ
 થકી થયેલા દોષો તો સૂક્ષ્મ તથા સ્થૂલ, એ
 બે દેહને જ છે. જીવને નથી. તે બિપચારે કરી
 ને કહેવાય છે. એટલે જેમ શિપાઈનો લડતા
 હોય, અને રાત્ર લડે છે એમ કહેવાય છે.
 તેમ જાણવું. હવે દેશના ઉત્પન્ન થયેલા દોષ
 તે કયા? ત્યાં કહે છે. મગધદેશમાં ગયાજી,
 ચવનન્નપિનો આશ્રમ, અને પુનઃ પુના નદી
 અને રાત્ર ગૃહ, એટલું જ પવિત્ર છે. અને મર
 દેશ તે મારવાડ એ વગેરે જ્યાં અપવિત્ર દેશો
 માં પેદા થયાથી અને જવા વગેરેથી પેદા થયે
 લા દોષો તે દેશોત્થ દોષ કહેવાય. અને કા
 લોત્થ દોષ તે કલિકાલ થકી થયેલા અને ભૂ
 ગા મુહૂર્ત થકી થયેલા, અને અવસ્થાના દોષ,
 એ સર્વ કાલોત્થ દોષ ગણાય. દેશકાલો-
 ત્થ એ વચન, દ્વં દ્વસમાસનું છે. અને એમાં

પછવાડે બિલ્લ શબ્દ છે. તે દ્વંદ્વ સમાસની પછ
 વાડ છે. તેથી એક એક પદમાં એટલે દેશ
 પદ અને કાલપદમાં બ્હૂં બ્હૂં બેડાય.
 એ વ્યાકરણ સિદ્ધાંતની મર્યાદા છે. તેથી
 એ બે દોષો થયા. એક દેશોત્થ અને બીજો
 કાલોત્થ, એ દોષોને ભક્તિમાર્ગીય દોષો
 થી બ્હૂદા પાડવા સારિ “લોકવેદ નિરૂપિતાઃ”
 એટલે લોકવેદમાં કહેલા એવું વિશેષણ
 આપે છે. એ જ વિશેષણ છે. તે દેહલીદી
 પકવત્ત પહેલા અને પછી કહેલા દોષોમાં
 સંજંઘ કરે છે, તેથી એ પાંચેનું વિશેષણ છે.
 એ વાત ઘટે પણ છે કેમ કે ગુણ અને દોષ
 એ બેમાં બ્હૂદી દૃષ્ટિએ આપેના બતાવે-
 લા વેદથી જ બણાય છે. એમ શ્રી ભાગવત
 ના એકાદશ સ્કંધમાં ઉદ્યવજીનાં વ-
 ચન છે ॥ શ્લોક ॥ ભા. સ્કં. ૧૧ અ. ૨૦ શ્લો.

૫) ગુણદોષાભિદાદૃષ્ટિર્નિર્ગમાત્તેન હિ સ્વ
 તઃ ॥ અર્થ - ગુણદોષરૂપી ભેદ દૃષ્ટિ, તે આ

પના નિગમ એટલે વેદ થકી છે. સ્વતઃ જી
 ત્પન્ન થતી નથી. એ રીતે એકાદશ સ્કંધ-
 માં ઊર્ધ્વવજ્રનાં વાક્યમાં ગુણદોષને શ્રુ-
 તિમૂલક કહ્યા છે. અને લોક છે તે દૂર થકી
 શ્રુતિના આધારે છે. નેમ શૂદ્રાદિકને વેદ
 ત્મણ્યા વિના પણ હિંસાશૂંપ પાપનું જ્ઞાન પરં
 પરાથી થાય છે. અને સંયોગથી થયેલા
 દોષો તો ન્નણીને, અને કામેં કરીને સારી
 રીતે જે મનનો યોગ થવો તે થકી થાય છે
 અને સ્પર્શદોષ તે જલ્લર નહોય અને મન
 પણ નહોય. તો એ પણ થઈ ન્નય છે. એ રી-
 તેં જી પર કહેલા પાંચ દોષો છે. તે વેદના ક-
 હેલા પ્રકારથી. અને લૌકિક પ્રકારથી ત્મ-
 જિતિમાર્ગમાં ન માનવા એટલે એ સેવાના
 પ્રતિબંધક છે. એમ માનીને તે મટાડવાનો
 પ્રયત્ન કરવાની ગરબ નથી. કેમ કે, બ્રહ્મ
 સંબંધ કસ્યાપછી દેહ, ઈન્દ્રિય, પ્રાણ, અં-

તઃકરણ, અને જીવ, તેમને વિષે અને તેમના
 ધર્મોને વિષે લગવદીયપણાનું અનુસંધાન
 બ્યારેં રદ્યું, ત્યારેં એ બધી જાણોના સ્વા
 મીપણાએં કરીને અને તેના પ્રેરકપણાએં
 કરીને લગવાનું અનુસંધાન, એમાં રહે છે
 તેથી એ બધા દોષોમાંથી પોતાનાપણું મ
 ટે છે. તેથી દોષો સ્વરૂપ થઈ છે. તો એ પણ
 પારકાની પેઠે પોતાને કાંઈ પણ કરનાર
 નથી. તેથી તે દોષોને સેવાના પ્રતિબંધક
 પણાની નિવૃત્તિ તેજ દોષોની નિવૃત્તિ હી
 છે. કાંઈ સ્વરૂપથી દોષોની નિવૃત્તિ નથી ક
 હી, એવો અભિપ્રાય, આ ગ્રંથમાં છે, ત્યારેં
 સ્વરૂપ થઈ દોષો છે તેથી તેજ વજત સાયુ
 બ્ય હે મધ્યમ ફલ, તેની પ્રાપ્તિ નથી થા
 તી અને પ્રત્યક્ષનો વિરોધ પણ નથી આ
 વતો વસી પ્રતિબંધનું સામર્થ્ય મટ્યું છે, તે
 થી સેવાનો અંગીકાર થાય છે. તેથી કાં

ઈ ન ઘટે, એવું નથી. એ અર્થ છે. અહીં શંકા કરે છે. એવા પ્રકારની જે દોષોની નિવૃત્તિ, તેનો તો પ્રાયશ્ચિત્તેં કરીને પણ સંભવ છે. ત્યારે બ્રહ્મસંબંધથી વધારે શું થયું? એવી આશંકામાં આજ્ઞા કરે છે.

॥ મૂલશ્લોક ॥

અન્યથાસર્વદોષાણાં નિવૃત્તિઃ કથંચન ॥

અર્થ- બ્રહ્મસંબંધ છોડીને સર્વ દોષોની નિવૃત્તિ કોઈ પ્રકારેં કરીને નથી. હવે ટીકા કરે છે. એ છોડીને સર્વ દોષોની નિવૃત્તિ, કોઈ પ્રકારેં કરીને એટલે કર્મજ્ઞાનથી નથી થાતી. અહીં એમ બનવાનું જે એકાદશ સ્કંધમાં ભગવદ્વાક્ય ॥ શ્લોક ॥ (ભા. એ. અ. ૨૦

શ્લો. ૬) યોગાસ્ત્રયો મયા પ્રોક્તા, નૃણાં શ્રેયો વિધિત્સયા ॥ જ્ઞાનં કર્મચ ભક્તિશ્ચ, નોપાયોઽન્યોસ્તિ કર્હિંચિત્ ॥ અર્થ-મ-

નુષ્યોના કલ્યાણ કરવાસાથે યોગ ત્રણ મેં કહ્યા. એક જ્ઞાન, બીજું કર્મ, અને ત્રીજું

ભક્તિ. જે વાઙ્મય માં ભગવાને જીવોનાં ક-
 લ્યાણનાં સાધન ત્રણ કહ્યાં. કલ્યાણ જે
 ટલે દુઃખનો જાતો, અને સુખની પ્રાપ્તિ,
 જે જે પુરુષાર્થનું નામ કલ્યાણ. કેમ કે,
 ॥ શ્લોક ॥ (ભા. ચં. અ. ૨૫ શ્લો. ૪) શ્રેયસ્ત્વં
 કતમદ્રાજન, કર્મણાત્મનર્દહસે ॥ દુઃસ્વ-
 હાનિઃ સ્ફરવાવાસિઃ, શ્રેયસ્તન્નેહચેષ્યતે ॥
 અર્થ-હે રાજન! કર્મ કરીને કર્ષીતિનું ક-
 લ્યાણ તમે પેદા કરો છો? દુઃખની હાનિ જ-
 ને સુખની પ્રાપ્તિ તે કલ્યાણ તો જ્યાં કર્મ-
 થી નથી થાતું? જે રીતે નારદજીએ પ્રા-
 ચીનબ્રહ્મ રાજનને કહ્યું, તેમાં પહેલાં દુઃખ
 નો જાતો શોધવા લાયક છે. કેમ કે પહે-
 લાં દુઃખ મટાડવામાં જ પ્રવૃત્તિ થાય છે. જ-
 ને દુઃખ છે તે તો પહેલાં કહેલાં દોષોએ કરીને છે
 કેમ કે પ્રાયશ્ચિત્ત કીધા પછી પણ પાપમાં
 મનની પ્રવૃત્તિ થતી દેખાય છે. તેથી દોષો

ની નિવૃત્તિ, પ્રાયશ્ચિત્તરૂપી કર્મે કરીને જ
 ત્યંત નથી થાતી. તેણે પર કહે છે. જેમ કે,
 ॥શ્લોક ॥ (ભા.ષઠ અ.૧ શ્લો.૧૧૧))કર્મણાં
 કર્મનિર્હારો, નહ્યાત્યંતિકર્ષ્યતે ॥ અવિદ્વદ્
 ધિકારિત્વાપ્રાયશ્ચિત્તં વિમર્શનમ્ ॥ અ
 ર્થ- કર્મ કરવાનો અજ્ઞાની અધિકારી છે,
 તેથી પ્રાયશ્ચિત્ત તો વિચાર્યામાત્ર જ
 છે. જેવું શ્રીશુકદેવજીનું વચન છે, તેથી પ-
 રા કર્મે કરીને કર્મનો નાશ, જત્યંત થાય;
 જેમ માનવામાં નથી આવતું. ત્યારે જ્ઞાને
 કરીને દોષોની નિવૃત્તિ જત્યંત થાજો કે
 મકે ॥શ્લોક ॥ (ગી.૦ અ.૪ શ્લો. ૩૭) યથૈ
 ધાંસિ સમિદ્દોગ્નિ, ભસ્મસાત્કુરુતે ઽર્ક
 ના ॥ જ્ઞાનાગ્નિઃ સર્વકર્માણિ, ભસ્મસાત્કુ
 રુતે તથા ॥ અર્થ- જેમ જૂજ સંતરેલો
 અગ્નિ છાડીને ભસ્મ કરે છે, તેમ જ્ઞાના
 ગ્નિ કર્મને ભસ્મ કરે છે. તેથી જ્ઞાનથી દો

ષોની અત્યંત નિવૃત્તિ થાય? એવી શંકા
 ન કરવી. કેમકે, ॥ શ્લોક ॥ (ભા. ષ. અ. ૧
 શ્લો. ૧૨) નાત્યશ્મતઃ પથ્યમેવાન્નં વ્યાધ-
 યોભિભવંતિહિ ॥ એવં નિયમકૃદ્રાજનૂ, શ
 નૈઃ ક્ષેમાય કલ્પયેત્ ॥ અર્થ- જે પથ્ય
 એટલે કરી કરતા હોય, તેને રોગો થાતા
 નથી, તેમ નિયમમાં ચાલનારાઓને હલ
 વે હલવે જ્ઞાનની બિલ્લિતિ થાય છે. ॥ શ્લોક ॥ (ભા.
 ષ. અ. ૧ શ્લો. ૧૩) તપસા બ્રહ્મચર્યેણ, શમે
 નચ દમેનચ ॥ ત્યાગેન સત્ય શૌચાભ્યાં, ય-
 મેન નિયમેનચ ॥ અર્થ- તપશ્ચર્યાએ કરી-
 ને, બ્રહ્મચર્યે કરીને, શમે કરીને, દમે કરીને,
 ત્યાગે કરીને, સત્યે કરીને, શૌચે કરીને, યમે ક-
 રીને, અને નિયમે કરીને દેહ, વાણી, અને જી
 હિ થકી પેદા થયેલું જે મહોદું પાપ હોય, તેને
 જેમ અગ્નિ, વાંશની ગાંઠને બાલે છે, તેમ
 ધર્મને બાળનારા અને શ્રદ્ધાવાલા એવા ધી
 રપુરુષો નાશ કરે છે. એ રીતના એ ત્રણ

શ્લોકમાંથી પ્રથમના શ્લોકમાં પચાસાન દ
ષ્ટાંતે કરીને હલવે હલવે નાના પ્રકારનાં સાધનો
થઈ મૂલશ્લોકમાં “સેમ” શબ્દે કરીને કહેલી
જ્ઞાનની ઊત્પત્તિ કરીને જીવન શ્લોકમાં તેની
સાથેના નવ સાધન કરીને ત્રીજા શ્લોકમાં પા
પનો નાશ કર્યો છે. અને શ્રીધરની ટીકામાં
કહ્યું છે. ॥ શ્લોક ॥ (ભા. સ્કં. ૬ અ. ૧ શ્લો. ૧૩)

મનસશ્ચેન્દ્રિયાણાંચ, એકાગ્ર્યં પરમં તપઃ ॥

અર્થ - મનનું અને ઈન્દ્રિયોનું એકાગ્રપણું
એ પરમ તપ છે. વલી એલ પ્રમાણે સ્મૃતિમાં
કહ્યું છે. તેથી મનની અને ઈન્દ્રિયોની એકાગ્રતા
તે તપ અને તે પછી વલી બ્રહ્મચર્ય તો ॥ શ્લોક ॥

(ભા. ૪. અ. ૧ શ્લો. ૧૩ માંની ટીકામાં) સ્મરણ -
કીર્તન કેલિઃ, પ્રેક્ષણં ગુહ્ય ભાષણં ॥ સંક-
લ્પોઽધ્યવસાયશ્ચ, ક્રિયાનિવૃત્તિરેવ ચ ॥ એ
તન્મૈથુનમષ્ટાંગં, પ્રવદંતિ મનીષિણઃ ॥ અ-
ર્થ - સ્મરણ એટલે સ્ત્રીને પુરૂષની અને પુરૂષ

ને સ્ત્રીની ચાદ કરવી, કીર્તન જેટલે તેની ચેષ્ટા
 કરવી, પ્રેક્ષણ જેટલે બેવું, ગુહ્ય ભાષણ જે
 રલે છાનું જોડવું, અને મલવાનો સંકલ્પ,
 જેટલે મનમાં ઠરાવ કરવો પછી તેની સાથે
 નિશ્ચય કરવો, અને તે ઊપાય પાર પાડવો,
 જે અષ્ટાંગ મૈથુન તે થકી અવલું છે. શમ
 તે મનનો નિગ્રહ, દમ તે બાહ્યની ઈન્દ્રિય
 નો નિગ્રહ, ત્યાગ તે દાન, સત્ય તે ખર્ચ જો
 લવું, શૌચ તે દેહાદિકની અશુદ્ધિને દૂર કર
 નારો આચાર, યમ તે અહિંસાદિ, જે રીતે
 તપ વગેરેની ટીકા છે. તેથી જે રીતે ઘણા
 કાલે કરીને દોષોની નિવૃત્તિ થાય છે. તે-
 થી એની સાથેની ભણશો બે તપ વગેરે ઊ-
 પર લજેલી છે. તે આવેળતમાં બધી સાથે
 નથી હોતી માટે જ્ઞાનથી દોષોની અલંલ-
 નિવૃત્તિ થાય? એવી શંકા ન કરવી. આ-
 થી આગલ ભક્તિથી દોષનિવૃત્તિ બાકી

૧ વશ રાખવું ૨ હાથ પગ વગેરે.

રહે છે ॥ શ્લોક ॥ (મા. ષ. અ. ૧ શ્લો. ૧૫)

કેચિત્કેવલયા ભક્ત્યા, વાસુદેવપરાય-
ણાઃ ॥ અઘં ધુન્વંતિ કાલ્સર્ન્યેન, નીહારમિ
વ ભાસ્કરઃ ॥ અર્થ - જેમ ઝાડલને સૂર્ય

દૂર કરે છે, તેમ જે કોઈ વાસુદેવપરાયણ હો
ય, તે સંપૂર્ણ પાપને દૂર કરે છે. વતી ॥

શ્લોક ॥ (મા. ષ. અ. ૧ શ્લો. ૧૬) ન તથા

હ્યઘવાન્ રાજન્, પૂયેત તપ આદિભિઃ ॥

યથા કૃષ્ણાર્પિત પ્રાણ, સ્તત્પૂરુષ નિષેવયા

॥ અર્થ - શ્રી કૃષ્ણમાં જેણે પ્રાણ અર્પણ

કર્યાં હોય તે કૃષ્ણના પુરુષો જે ત્વગવદી.

ય છે તેમની સેવાએ કરીને જેમ પવિત્ર

થાય છે. તેમ હે રાજા! અઘવાન્ એટલે પાપી

પહેલા કહેલા તપ વગેરે સાધનોએ કરી

રીને પવિત્ર થાતા નથી ॥ શ્લોક ॥ (મા.

ષ. અ. ૧ શ્લો. ૧૭) સધ્રીચિનો હ્યયં લોકે,

પંથાઃ ક્ષેમોઽકુતો ભયઃ ॥ સુશીલાઃ સા

ધવો યન્ન, નારાયણ પરાયણાઃ ॥ અર્થ -

જેમાં ક્યાંય ત્ય નથી જેવો લોકમાં સા
 રો માર્ગ આ છે જેમાં સારા સ્વભાવવાલા
 અને પરોપકાર વગેરે કરનારા સારા મા-
 ણસો અને નારાયણ જે ભગવાન તેમને
 વિષે જેમના મન વચ્ચે અને કર્મ છે જે
 વા મનુષ્યો છે ॥ શ્લોક ॥ (મા. ષ. અ. ૧ શ્લો. ૧૮)
 પ્રાયશ્ચિત્તાનિ ચીર્ણાનિ, નારાયણપરાઙ્મુ
 ર્વં ॥ ન નિઃપુનંતિ રાજેન્દ્ર ! સ્ફરાકુંભમિવાપ
 ગાઃ ॥ અર્થ - હે રાજેન્દ્ર ! જેમ મહિરાના ઘડા
 ને આખી નદી પણ પવિત્ર કરતી નથી તેમ
 પ્રાયશ્ચિત્ત ક્રિયાં હોય પણ નારાયણથી જ
 હિર્મુજ હોય, તેને જે પ્રાયશ્ચિત્ત પવિત્ર કર
 તાં નથી ॥ શ્લોક ॥ (મા. ષ. અ. ૧ શ્લો. ૧૯) સ
 કૃન્મનઃ કૃષ્ણપદારવિંદયો, નિવેશિતં તદ્ગુણ
 રાગિયૈરિહ ॥ નતે યમં પાશમૃતશ્ચતે મૈ-
 ઠાન્, સ્વમેપિ પશ્યંતિહિ ચીર્ણનિષ્કૃતાઃ ॥
 અર્થ - શ્રી કૃષ્ણના ગુણમાં આસક્ત થયેલું
 મન જેમણે શ્રી કૃષ્ણના ચરણારવિંદમાં જે-

કે વખત પણ રાજ્યું છે. તે યમને અને ભ્રમ
 ના હાથમાં બાંધવાના પાશ છે, જેવા યમ
 દૂતોને સ્વપ્નમાં પણ ભેટા નથી. કેમકે,
 તે બધું પ્રાયશ્ચિત્ત કરી ચૂક્યા છે. જે વા
 ક્યોજે કરીને ભક્તિને પણ પાપનિવારક
 પણાજે કરીને કહી છે. તે ભક્તિ તો બ્ર
 હ્મસંબંધ કસ્યાથી ન સિધ્ધ થાય છે. તે
 છોડીને સિધ્ધ નથી થતી તે બતાવીજે છે
 યે. ઉપરના શ્લોકોમાંથી પ્રથમના શ્લોક
 માં “કેચિત્” જેટલે (કોઈક) પદ છે. તેણે
 કરીને જેવા અધિકારીને દુર્લભપણું બ
 તાવ્યું છે. અને “કેવલયા ભક્ત્યા” જેટલે
 જેકલી ભક્તિયેં જે પદેં કરીને ભક્તિને
 બીજી સહાયતાં ભેટી નથી, જેમ બતાવ્યું
 છે. તેથી ભક્તિને જ્ઞાન કરતાં બલવાન
 પણું બતાવ્યું છે અને સૂર્યના દૃષ્ટાંતે ક
 રીને સૂર્ય ન્યારેં ઉગ્યો ચઢે છે, ત્યારેં ઝા

ઉત્તનો સંપૂર્ણ નાશ થાય છે. બાકી કાંઈ
 પણ રહેતું નથી. તેમ પાપનો વંશ પણ ન
 રહે એવી રીતનું પાપનું નાશ કરનાર પણ
 પણ બતાવ્યું છે. બીજા શ્લોકમાં “કૃષ્ણા-
 પિત્રમાણ” એટલે કૃષ્ણમાં જેણે પ્રાણાદિક
 નું અર્પણ કર્યું છે એવું અધિકારીને વિ-
 શેષણ આપેલું છે. તેણે કરીને કેવલ ભ-
 ક્તિ કરનારને બ્રહ્મસંબંધ કરેલા પણ
 બતાવ્યું છે. આ વાત ઘટે પણ છે. કેમ
 કે “અપહત પાપ્મા” એટલે હણ્યું છે પાપ
 જેણે એવા ભગવાનના સ્વામી પણાનું બ્યા-
 રેં અનુસંધાન રાખ્યું, ત્યારે દોષોની નિવૃત્તિ
 ને યોગ્ય પણું છે. પણ એટલો એમાં વિશે-
 ષ છે જે, જેન શ્લોકમાં તૃતીયા વિલક્તિ
 વાલું જે “તત્પૂરુષ નિષેવયા.” એટલે “ભગવ-
 દીય ની સેવાએ” એ પદ કરીને સર્વદા
 ભગવદ્વક્તના સંગી પણું પણ બતાવ્યું, તેમાં

દાંતિક એટલે ઊપરથી ધર્મ જતાવનારા વ
 ગેરેના સંગનો ત્યાગ સૂચવ્યો છે. ચોથા શ્લોક
 માં અહિર્મુખના કહેલા પ્રાયશ્ચિત્તને દારિના
 વાશાણ અને નદીના દૃષ્ટાંતે કરીને નિષ્ફલ
 પાણું કહ્યું છે. પાંચમા શ્લોકમાં એક વખત
 લગવાનના ચરણમાં રાખેલું મન તે ચરણ
 માં આસક્ત થયું છે જેમનું, તેમને યમ અને
 જેમના હાથમાં પાશ છે એવા યમના દૂતોના
 દર્શનનો સ્વપ્નમાં પણ અત્નાવ એટલે ન-
 હિંપણું જતાવ્યું છે. તેણે કરીને પાપનો સંપૂ-
 ર્ણ નાશ સમન્વયો છે. તે પછી જન્મમિલ-
 ના ઊપાધ્યાનમાં એ વાતનો વિસ્તાર ક-
 ર્યો છે. તેથી લગવદ્ધકનો સંગ અને દાં-
 તિકના સંગનો ત્યાગ અને બીજા સાધનો
 માં શ્રદ્ધા રાહિત્ય અને લગવાનના ગુણ-
 માં આસક્તિ ચિત્તપણું બ્યારેં થાય છે, ત્યારેં
 જન્મમિલની પેઠેં થાય છે જેથી કરીને એ

નો પણ નિર્ણય શ્રી જ્ઞાપ્યાર્યજીએ જે પ્રકર-
 ણના નિબંધમાં કહ્યો છે ॥ શ્લોક ॥ ભગવત્સે-
 વકાયેતુ , કથંચિદ્વિન્નતાં ગતાઃ ॥ સર્વા-
 ત્મના પાપનાશ, સ્તેષામેવ ભવેત્તુ ધ્રુવમ્ ॥
 અર્થ- જે ભગવત્સેવક છે તે કોઈ કારણ
 થી ભગવાનથી ન્નૂદા પડ્યા હોય, તેમનાના
 પાપનો સર્વ પ્રકારથી નશ નાશ થાય છે. જે
 કારિકાએ કરીને નિર્ણય કહ્યો છે. જેમ છે ત્યા
 રેં પહેલાં ભગવત્સેવક હોય, તે કોઈ કારણથી
 જાહી જાવ્યો હોય તેમનાના સાડ જા માર્ગ
 છે. તેથી તેના લોકો બ્રહ્મસંબંધ કરવાથી
 (મર્યાદા છે સર્વ દોષ જેમના) જેવા થાય છે તે
 ન જેતન્માર્ગમાં અધિકારી થાય છે. તેથી ન
 નિબંધમાં છે ॥ શ્લોક ॥ સાંત્વિકા ભગવદ્ભ-
 ક્તા, યે મુક્તાવધિકારિણઃ ॥ ભવાંત સંભવાં
 દેવા, સ્તેષામર્થે નિરૂપ્યતે ॥ અર્થ- સાંત્વિક
 જેટલે પોતાના સ્વભાવ અને પ્રકૃતિથી ન
 થાય, જેવું જલોડિક કાર્ય કરે, જેવા હોય,

જને લગવ ફક્ત હોય અને ને મુક્તિલાયક
 હોય અને છેલા જન્મમાં જાવેલા હોય અને
 દેવી ભુવ હોય, તેમના સાથે જા અને વર્ણન
 કરીયે છેએ. એમ શ્રી જ્ઞાન્યાર્ય ભુજે જ્ઞા-
 જ્ઞા કરી છે ॥ શ્લોક ॥ સર્વેઽધિકારિણો-
 હ્યત્ર, વિષ્ણુભક્તૌ યથા નૃપ ॥ અર્થ-હે રા-
 જ્ઞા! વિષ્ણુભક્તિને વિષે જેમ સર્વ અધિકારી
 છે, તેમ જ્ઞામાં પણ બધાય અધિકારી છે. એ
 રીતે માધસ્નાન બાબતના દૃષ્ટાંતથી બાણવું.
 ॥ શ્લોક ॥ (ભા. સ. અ. ૮ શ્લો. ૫૦) દેવોઽસુરો
 મનુષ્યોવા, યક્ષો ગંધર્વ એવચ ॥ ભજન્મુકુંદ
 ચરણં, સ્વસ્તિમાન્સ્યાદ્યથાવયમ્ ॥ અર્થ-
 દેવ, અસુર, મનુષ્ય, યક્ષ, ગંધર્વ, ને કોઈ હો-
 ય તે મુક્તિ આપનારાં લગવાનને. તને, તો
 જેમ જાને સુખી થયા છેએ, તેમ સુખી થાય.
 એમ સાતમ સ્કંધમાં પ્રહ્લાદભુજું વાક્ય છે. તે
 થી પણ ભક્તિમાર્ગલાયક પૂણા રૂપ હાથ,
 પગ વગેરે જ્ઞાનેન્દ્રિય, અને કર્મેન્દ્રિયો જેમ

ને છે. જે બધાજોનો અધિકાર છે તો જે
 પણ જેમાં તરત ફલ થવાનું માંડે એવો તો
 “સાલ્વિક” જે નિબંધના ઉપર કહેલા શ્લોક
 ક્રમાં કહેલાજોને જ થાય તેથી બ્રહ્મસંજ
 ધતેજોને જ કરાવવો. અને એવા પણ તો
 ઊત્કૃષ્ટ ભગવત્સેવામાં જાદરને પેદા કરનારી
 જે ગુરુસેવા તે સહિત ગુરુને અનુકૂલ જે-
 વા પ્રશ્ન કરે, અને પ્રાપ્ત થઈ હોય, જેને મા-
 ર્ગની રૂચિ, વેષ, ભાષા અને આચાર, તેણે કરી
 ને બનાવું. અને જે પોતે પાપાચારી હોય,
 તે પછી ભગવન્માર્ગની ઊત્કૃષ્ટ રાખે, તે પણ
 ઉપદેશ કરવા લાયક છે ॥ શ્લોક ॥ (ગી. અ.
 ૧ શ્લોક ૩૦) અપિત્રેત્સ્ક દુરાચારો, ભજતે મા
 મનન્ય ભાક્ ॥ સાધુરેવ સમંત વ્યઃ સમ્યક્
 વ્યવસિતો હિ સઃ ॥ અર્થ - દુરાચારી હોય તો
 પણ મને અનન્યતાથી ભજે, તો એનો સારો
 નિશ્ચય છે તેથી એને સાધુનું માનવો.

૧ ઘણો જ. ૨ જેના સાથે ગદગદકંઠ થઈ જવું આવે એવી ઈચ્છા.

૩ સારો માણસ.

નેઈએ. શ્રી ગીતાનું નાં વાક્યમાં એવાને
 પણ સાધુ માનવો, એમ કહ્યું છે. તેથી એ
 ઉપદેશ કરવાલાયક છે ॥ શ્લોક ॥ (ગી. અ. ૧
 શ્લો. ૩૧) ક્ષિપ્રં ભવતિ ધર્માત્મા, શશ્વચ્છાં
 તિં નિગચ્છતિ ॥ કૌંતેય પ્રતિજાનીહિ, ન
 મે ભક્તઃ પ્રણયતિ ॥ અર્થ - તે તરત જ ધર્-
 માત્મા થાય છે અને સદા શાંતિને પામે છે.
 હે કુંતિના પુત્ર ! મહારો ભક્ત છે તેનો નાશ
 થાતો નથી. એવી પ્રતિજ્ઞા કર. એ વાક્યે
 કરીને એ સારા માનવા તેનું અભિજ્ઞાપક
 પણ કહ્યું છે. અને બેને પોતાને લક્ષિતમાર્ગ
 ની ઉત્કંઠા ન હોય પણ સત્સંગથી અથવા
 કુલ પરંપરાથી બે શરણ આવે, તે પણ ઉ-
 પદેશ કરવાલાયક છે. પણ ત્યાં ભગવદ્કૃપા
 માં સંદેહ છે. તેથી તેને તરત ફલ થશે, એ
 વો નિશ્ચય થઈ શકતો નથી તો પણ એ,
 ઉપદેશ કરનારામાં દોષ પેદા નથી કરતો

કેમ કે જોને સત્સંગવગેરે કારણોથી શરણ
 ની રીતે ઊપદેશ કરેલો છે. પણ જોની પ
 રીક્ષા કરવી નેઈજે. જે બ્રહ્મ સંજંવ થયા
 પછી ને લગવધ્ધર્મમાં શ્રદ્ધા કરે ॥ શ્લોક
 ॥યથા યથા હરિઃ કૃષ્ણો, મનસ્યાવિશતે
 નિજે ॥તથા તથા સાધનેષુ, પરિનિષ્ઠા વિવ
 ર્દ્વતે ॥ અર્થ- હરિને દુઃખહર્તા અને કૃષ્ણને
 સદાનંદ તે જેમ જેમ પોતાના મનમાં પ્રવેશ
 કરે, તેમ તેમ સાધનો જોડેલે ભક્તિમાર્ગના
 ધર્મોને વિષે પરિનિષ્ઠા જોડેલે ચારે તરફથી
 મનજેંચાઈને જોમનામાંજ સ્થિર થાય. જો
 વી સ્થિતિનો વધારો થાય. તેમ શ્રી આચાર્ય
 ચંદ્રનું કહેલું જે લગવત્કૃપાનું જ્ઞાપક જો
 ટલે જાણાવનારું લક્ષણ તે હોય, તો માર્ગની
 રીતથી જોને જોધકરવો. પણ ને માર્ગમાં
 ચાહના જોને નહોય, તો જોને જોધ નકર
 વો. જો ને પોતાની બહિર્ભુજતા દેખાડે તો
 જોનાથી કામ ન પાડવું. કેમ કે ॥ શ્લોક ॥

(મા. એ. અ. ૨ શ્લો. ૪૬) ईश्वरे तदधीने च ,
 बालिशेषु द्विषत्सु च ॥ प्रेम मैत्री कृपोपेक्षां,
 यः करोति स मध्यमः ॥ अर्थ - ईશ્વરમાં અને
 બાલિશેષુ દ્વિષત્સુ હોય, તે
 મધ્યમાં અને જે દ્વેષ કરતા હોય તેમને વિષે
 પણ ઉપેક્ષા કરતા હોય, તે મધ્યમ ભક્ત
 કહેવાય. જે રીતે જે કાદરા સંઘમાં યોગેશ્વ
 રના વ્યેનમાં ભગવદ્ગુણનાં લક્ષણ કહ્યાં
 છે અને ॥ શ્લોક ॥ निवेदितात्मा भिन्नेषु,
 सदैव दासीन्यमाचरेत् ॥ प्रावाहिकास्तेपि
 चेत्स्युरुपेक्षैवोचिता सदा ॥ અર્થ - નિવે
 દિત આત્મા જેટલે જેણે નિવેદન કર્યું હો
 ય, તેથી બૂદા જનોને વિષે ઊદાસીનતા રા
 ખેવી. જેટલે પ્રીતિ બેઠવી નહીં. અને નિવે
 દન જેમણે કર્યું છે, તે પણ બે પ્રાવાહિક હો
 ય, તો સદા જેનાથી કામજ ન પાડવું. જે રી.
 તેં વિજ્ઞાપિમાં શ્રી ગુસાર્ધજીએ પણ આજ્ઞા
 ૧ શત્રુતા અને મિત્રતા વિના વર્તવું. ૨ આસુરીતેનાં લક્ષણ ગીતાભ્યાં
 કહેલાં છે તે.

કરી છે તેથી જાને ॥ શ્લોક ॥ વિજાતીયજનાકાં
 તે, નિજધર્મસ્ય ગોપનં ॥ દેશે વિધાય સતતં ,
 સ્થેયમિત્યેવ ભાસતે ॥ અર્થ- આપણા માર્ગ
 થી બીજા તરેના માણસોના કબજામાં બે દે
 શ હોય તે દેશમાં પોતાના ધર્મને છુપાડીને સ
 દા રહેવું. એવું જ બણાય છે ॥ શ્લોક ॥ હરે રેવ
 તથેષ્ઠાસ્તિ, સર્વોદ્ધૃતિવિરોધિની ॥ અન્ય
 થા ૭૭ ચાર્યવિમુખાઃ, કથમેતત્પથિસ્થિ
 તાઃ ॥ અર્થ- હરિ જે દુઃખ હરનાર બળવા
 ન તેની સર્વના બિઘ્નારથી વિરૂદ્ધ ઈચ્છા છે,
 નહીં તો શ્રીઆચાર્યજીથી વિમુખ, આ માર્ગમાં
 આવેલા કેમ થાય? એ રીતે પત્રમાં પણ શ્રી
 ગુસાંઈજીએ લખ્યું છે. તેથી બિપર લખ્યા પ્રમા
 ãે પરીક્ષા કરીને બોધ કરવો. આ બિપર કહે
 લી વાત બિચ્છૂંજલપણું એટલે માર્ગની રીત
 માં બેદરકારી પણ મટાડવાસાથે, અને વલી માર્ગ
 ની રીત જતાવવાસાથે અને બીજી રીતની સ
 મજાળ મટાડવાસાથે પ્રસંગથી કરી છે. પ્રાચીન

દીકાકારોએ તો પોતપોતાની દીકામાં પાંચ પ્ર
 કારના દોષોનું સ્વરૂપ જ માત્ર પોતાના વિચાર
 રૂપ પ્રમાણે કહ્યું છે. કાંઈ પ્રસંગની વાત વિચાર
 રી નથી, તેમ પ્રત્યક્ષ વિરોધ પણ દૂર કહ્યો ન
 થી એમ થયાથી તેમના મતે કરીને હમણાના
 હલકા અધિકારીઓને તે રીતે દોષોની નિ-
 વૃત્તિ વગેરે મોટી મહેનતે કરીને ઠરાવવાવાય
 કંઈ પડે છે. તેથી એમનું મત જોડીને શ્રીરઘુ
 નાથજીની દીકાને અનુસરીને મેં દીકા કરી છે
 અને શ્રી ગોકુલનાથજીએ તો આંહી પૂર્વમાર્ગ
 ના કહેલા દોષોની જ નિવૃત્તિ બ્રહ્મસંજ્ઞાને કરીને
 થાય છે. એવો અભિપ્રાય લીધેલો છે. એ દી-
 કામાં દેહ છે તે પંચમહાભૂતનો છે તેથી ભૂતશુ-
 ધ્વિથી મટે, એવા જ દોષો તે સહજ દોષાશ્લો-
 ક ॥ ॥ • અપસર્પતુ ભૂતાનિ, પવિત્રં
 કુરુવાસનમ્ ॥ અર્થ- પંચમહાભૂતો દૂર થાઓ
 અને આસનને પવિત્ર કરો. એ વગેરે વચ-

૧ તે પ્રમાણે ૨ પુરેષોત્તમજી.

નોએં કરીને શુદ્ધિનું વિધાન કર્યું છે તેથી પૂ-
જના સ્થાનમાં પણ દોષો છે તેથી તે દેશોત્થ
દોષ ઉદ્દેવાય ॥ શ્લોક ॥

પ્રાતર્હોમં

ચકૃત્તૈવ, કૃત્વા વા બ્રહ્મયજ્ઞકં ॥ યદ્વા મા
ધ્યાત્મિકં કૃત્વા, પૂજયેત્પુરુષોત્તમં ॥ અર્થ-
સવારનો હોમ કરીનેજ અથવા બ્રહ્મયજ્ઞ
કરીને અથવા મધ્યાહ્નનું કર્મ કરીને પુરુષો
ત્તમને પૂજવા. જે રીતે વર્જત કહ્યો છે. તેથી
તેવિના જીજ્ઞાસુવર્જતમાં પૂજન કરેતો કાલોત્થ
દોષ ઉદ્દેવાય. જે જે દેશ કાલોત્થ દોષો,
જે રીતે જેક પદમાં કહ્યા છે. તે જેક દોષ
ઉદ્દેવાય. જ્ઞને લોકનિરૂપિત દોષો તો ॥ શ્લો-
ક ॥

(ગી. અ. ૮ શ્લો. ૧૬) આબ્રહ્મભુવનાહો
કાઃ, પુનરાવર્તિનો ડંર્જન ॥ મામુપેત્ય તુ
કૌંતેય, પુનર્જન્મ ન વિદ્યતે ॥ અર્થ- બ્રહ્મ
લોક પર્યંતથી લોકો કરીને આંહીં આવીને
જન્મ લે છે. પણ હું તિના પુત્ર ! મને પા-

મીને તો ફરી લક્ષ્મતા નથી. જેમં જર્નુનપ્ર-
ત્યેં ભગવાનનું વચન છે. તેથી ફરી લક્ષ્મવાદૂ-
પી લોકનિરૂપિત દોષ અને વેદનિરૂપિત તો
॥શ્લોક ॥ ॥ ॥ યસ્યસ્મૃત્યા ચ ના

મોક્ત્યા, તપોયજ્ઞક્રિયાદિષુ ॥ ન્યૂનં સંપૂ-
ર્ણતાં યાતિ, સદ્યો વંદે તમચ્યુતમ્ ॥ અર્થ-
જેના સ્મરણથડી અને નામ લીધાથડી તપ,
યજ્ઞ, ક્રિયા, વગેરેને વિષે ન્યૂન જેટલે જે
જોણું હોય, તે સંપૂર્ણપણાને પામે છે. જે
વાક્યમાં ન્યૂનપણા વગેરે દોષો છે. જે રીતે
લોક, વેદનિરૂપિત દોષ પણ જે, જેકપદમાં
કહ્યા છે. તેથી પાંચની ગણતરીમાં જે જે જે
કુ ગણાજે છે. અને સંયોગન તો, મંત્રેલા
લલ વગેરેમાં વગર મંત્રેલા લલનો જે સંયો-
ગ, તેથી પેદા થયેલો દોષ, અને લાવેલા જે
અરગલ્લ, ફૂલ વગેરે પદાર્થોને શૂદ્ધનો સ્પર્શ-
આય, તે સ્પર્શન દોષ કહેવાય અને “સ્પ-

રજાશ્ચ "એમાં" "વ" કહ્યો છે. તેથી જીભ
 દોષો વગેરે એટલે લોગ વગેરેની બાણશો
 માં દૃષ્ટિદોષ વગેરે દોષો તે લક્ષ્મિમાર્ગમાં
 માનવા નહિં. એટલે ગણવા નહિં. એ રી
 તેં વ્યાખ્યાન શ્રી ગોકુલનાથજીએ કર્યું છે.
 તેનું કારણ તો બ્રહ્મસંજનંધનું કરવું, એન
 છે. ત્યારે એના અપરાધોનું ભગવાનથી ન
 નિવારણ થાય છે, તેથી માનવા નહિં. એ
 શ્રી ગોકુલનાથજીનો આશય છે.

હવે શ્રી પુરુષોત્તમજી આજ્ઞા કરે છે.
 આ ઉપર લખેલી પ્રસંગની વાત, પૂરી કરી
 ને ટીકા કરવાની રીતિ પ્રમાણે ટીકા કરીએ
 છેએ. ત્યાં શંકા કરે છે. એ રીતે પહેલાના
 દોષોની નિવૃત્તિ થાઓ, તોય પછી દોષોને
 પેદા કરનારાં બે કર્મ, દેશ, અને કાલ, એ
 બધાં વિદ્યમાન છે તેમનો બે સંયોગાદિક
 થાય, ત્યારે સંયોગનું સ્પર્શે કરીને પેદા થતા

ને દોષો, તે કેમ મટાડી શકાય? જેવી શંકા
ઉપર આજ્ઞા કરે છે.

॥ મૂલશ્લોક ॥

અસમર્પિતવસ્તુનાં, તસ્માદ્વર્જનમાચરેત્ ॥૪॥

અર્થ- અસમર્પિત વસ્તુનો ત્યાગ કરવો, તે
વી નહીં. હવે ત્વાર્થા કહે છે. “વર્જન” એ “વૂ-
જ” ધાતુનું રૂપ છે. વર્જન એટલે સંસર્ગ રહિત
પણું કરવું એટલે સમર્પ્યા વિના પોતાના કા-
મમાં ન લેવી. અને પ્રારબ્ધાદિક છે, તે દે-
ખાતી નળશના લેવા દેવા વિના સંયોગ અને
ને સ્પર્શ દોષોને પેદા કરતા નથી; સમર્પણી
વસ્તુને ભગવદીયપણું થાય છે. તેથી દોષોને
પેદા નથી કરતી. તેથી અસમર્પિત છે તે ન
અંશોનો સંસર્ગ ન કરે તો સંયોગ અને
સ્પર્શ થયા પછી થનારા દોષોનો સંયો-
ગ ન થાતો નથી. તેથી ન તે દોષોનું નિ-
વારણ થાય છે. એ અર્થ છે. અહીં શંકા
કરે છે ને કાલાદિકના કરેલા દોષોનું એ

રીતે નિવારણ થાઓ, તો એ પણ પ્રાર
 ળ્લથડી આ, વિદ્યમાન એવું બે સર્વ દેહ
 વગેરે, તેનો નિર્વાહ તો લગવાનના જાના
 દિડથડી કરવો. એમ બ્યારેં થાય, ત્યારેં
 પોતાને સ્વામીની વસ્તુના ભોગથડી પેદા
 થયેલો દોષ, બે સેવાનો પ્રતિજ્ઞ કરે,
 તો તેની કેમ નિવૃત્તિ થાય? એ શંકા મ
 ઠાડવા સાર આપે શ્રી આચાર્યજી આજ્ઞા
 કરેછે.

॥ મૂલશ્લોક ॥

નિવેદિભિઃ સમર્પ્યેવ, સર્વે કુર્યાદિતિ સ્થિતિઃ ॥

અર્થ—નિવેદન કરેલા બે પદાર્થો છે, તેમને
 સમર્પિને, એટલે જંગીકાર કરાવીને પ્રસા
 દીથી જાણું કરવું. એવી ભક્તિમાર્ગની નિર્દો
 ષ મર્યાદા છે. હવે દીકાર્ય કહે છે. નિવેદન
 લેમનું થયું છે, એવા નિવેદી પદાર્થો તેમને
 જંગીકાર કરાવીને સર્વ કરવું. આનો ફ

લિતાર્થ એ છે ને, પોતાના આત્માના સમર્પ
 ણની વખતમાં ભગવાનના સાર નિવેદન કરે
 લા ને સ્ત્રી વગેરે ચેતન, અને ઘર, પછી શો વ
 ગેરે ને અચેતન, તેમનાથી ને કંઈ કરવું
 હોય, તે ભગવાન સાર તે વસ્તુઓના યોગ્ય
 ઉપયોગરૂપી સમર્પણ કરીને ન કરવું ॥ શ્લો
 ક ॥ ॥ ॥ શાસ્ત્રે નિવેદનં દાનં, હર્પણં
 ત્રિવિધં મતં ॥ નિવેદનં સમુદ્દિશ્ય, દ્રવ્યસ્ય જ્ઞા
 પનં મતં ॥ દાનં સ્વકીયતાત્યાગઃ, પરસ્વોત્પા
 દનં વિધેઃ ॥ અર્પણં સ્વામિભોગ્યસ્ય, સ્વામિ
 ને જ્ઞાપનં મતં ॥ સૂદદૃષ્ટાંત દૃષ્ટેન તદેવં ત્રિવિ
 ધં પ્રમા ॥ અર્થ- શાસ્ત્રમાં નિવેદન, દાન અ
 ને અર્પણ, એ ત્રણ તરે હુ માનેલી છે. તેમાં
 થી નિવેદન એટલે ને હોય તે સ્વામીને ન
 ણાવી દેવું. અને દાન એટલે શાસ્ત્રના વિ-
 ધિથી પોતાની સત્તાનો તે વસ્તુમાંથી ત્યાગ
 કરવો. અને નેને દાન આપવું તેની સત્તા

“તુષ્યમહં સંપ્રદદે નમમ” એ વગેરે વચ્ચનો એને
 કરીને પેદા કરવી. અર્પણ તે સ્વામીને લો
 ગવવા ત્યાંક વસ્તુ તેની સ્વામીને વિજ્ઞા
 પના કરવી. એ પ્રકાર, રસોઈ જાના દૃષ્ટાંત
 થી સમજવો. એ રીતે કોઈક વૈષ્ણવ નિબંધ
 માં દેખાય છે. તેથી મૂલમાં “નિવેદિભિર્નિવે-
 દ્યૈવ” એમ ન કરીને “નિવેદિભિઃસમર્પ્યૈવ”
 એમ કર્યું છે. “સમર્પ્ય” એમાં “સં” એવો
 અપસર્ગ કર્યો છે. તે ત્યાંક પૂર્વક અંગીકાર
 કરાવવું. તે બતાવવા સાડ કર્યો છે. એટલે
 એતન જે સ્ત્રી પુત્રાદિક તેને લગવત્સેવા
 માં બેડીને પછી અએતન જે ઘર, પૈશા
 વગેરે તે પણ બેડીને અને અન્નાદિક તે
 નૈવેદ્યરૂપે બેડીને ॥ શ્લોક ॥

ઉચ્છિષ્ઠો જિનો દાસા, સ્તવ માયાં જયે
 મહિ ॥ અર્થ- તમારાં લોગવેલાં માલા,
 અરગલ, વસ્ત્ર, ઘરેણાં તેણે કરીને શો-

લાયમાન અને ભૂહણનાનારાં દાસ છઈ
 એ, તેથી તમારી માયાને ભૂંતીએ છેએ.
 ઉદેલી રીતે ભગવાનના આપેલા પ્રસાદપ
 ણાએ કરીને પોતે ઊપયોગ કરવો એ ભ
 ક્તિમાર્ગની નિર્દોષ મર્યાદા છે. મૂલમાં “સ
 વ્ કુર્યાત્” એ વચનમાં સર્વ પદે કરીને લો
 કિક અને વૈદિક ને કાર્ય કરવું હોય, તે
 ઉદેવાય છે. અને “નિવેદિમિઃ” એટલે નિ
 વેદન કરેલીઓ એ રીતે વસ્તુઓને વિશે
 ષણ આપ્યું છે. તેણે કરીને તથા તેમાં સ-
 મર્પણરૂપી ક્રિયા જતાવી છે, તેણે કરીને
 પણ એ જાંધું ભગવાનના સાક છે. એ
 રીતનું ભગવાનનું સ્મરણ કરાય છે. ત્યારે
 એ ભગવાનનાં પ્રસાદે કરીને પોતાનો અ
 ને પોતાના જગ્યાઓનો નિર્વાહ ત્યારે કરે,
 ત્યારે પોતાના સ્વામીએ ન તેના નિર્વાહસ
 ૩ પોતાની વસ્તુઓને કૃપાએ કરીને આ

ધ્યાપણાની યાદ થાય છે. તેથી તેનો ભો
 ગ કરવામાં દોષ નથી, એ અર્થ છે. ઊપે
 ર લખેલું ઊધ્યવવાક્ય, અવતારની વ-
 જતનું છે. તેથી હમણાં પ્રસાદ, ભગવાને
 આપ્યો, એવું જ્ઞાન છે. તે આહાર્ય છે.
 તેથી એવા જ્ઞાનથી કેમ દોષ નિવૃત્તિ થા
 ય? એવી શંકા ન કરવી. કારણકે એવા
 જ્ઞાનને પણ ફલસાધકપણું છે. તે નીચે
 લખેલા ભગવદ્વાક્યમાં બતાવ્યું છે. ॥ શ્લો
 ક ॥ (ભા. એ. અ. ૨૭ શ્લો. ૪૭) इति शेषां म
 यादत्तां, शिरस्याधायसादरं ॥ उद्वासयेच्चे
 दुद्वास्यं, ज्योतिर्ज्योतिषि तत्पुनः ॥ अर्थ-પૂ
 જ્ઞાનના પ્રકારમાં ભગવાને આજ્ઞા કરી છે
 જે એ રીતે મેં જે પ્રસાદ આપ્યો, તેને
 આદર પૂર્વક માથે ચડાવીને બે મૂર્તિનું
 વિસર્જન કરવું હોય, તો કરે એ વાક્યથી
 એવો નિશ્ચય થાય છે જે એજ વાત પૂજ્ઞ
 ના પ્રકારમાં ભગવાને આજ્ઞા કરી છે-

હે, મૂર્તિ પાસેથી હે પ્રસાદી ઊપાડી લે,
તે મેં જાણ્યું એમ માનવું વલી બીન્ન
પુરાણમાં ઉદ્યું છે ॥ શ્લોક ॥

અંબરીષ નવં વસ્ત્રં, ફલમન્નં રસાદિકં ॥

કૃત્વા વિષ્ણુપભોગ્યં તુ, સદા સેવ્યં હિ

વૈષ્ણવૈઃ ॥ અર્થ- હે અંબરીષ! નવું વસ્ત્ર,

જને ફલ, જન્ન, દૂત, તૈલ, વગેરે સાહિત્ય

વિષ્ણુને ઊપલોગ એટલે લોગવવા લાયક

કરાવીને વૈષ્ણવોએ સદા લેવું ॥ શ્લોક ॥

વિષ્ણોર્નિવેદિતાન્નેન, યષ્ઠ

વ્યંદેવતાંતરં ॥ પિતૃભ્યશ્વાપિ તદ્વેયં, ત

દાનંત્યાય કલ્પતે ॥ અર્થ- વિષ્ણુને નિ-

વેદન કરેલું હે જન્ન, તેણે કરીને બી-

ન્ન દેવતાની પૂજન કરવી જને પિતૃને પ

ણ તેજ જન્ન જાપવું તે જનંત ફલને

જાપે છે. તિહાં એવી શંકા કરે છે હે.

જા. રીતે તો પ્રક્ષાલન પંકજ ન્યાયે કરી

૧ જાણને જડીને ધોઈ નાખવો, તેથી તે કરતાં જડવુંજ નહીં
એવો ન્યાય.

ને જે પાંચ દોષો વાલી વસ્તુ છે તેને સ
 મર્પણથી પહેલું લગવદીયપણું ન માન
 વું નહીં, કેમ કે, આત્મ સમર્પણની વાજ
 તે વિત્ત એટલે પૈશો, તેના સમર્પણ
 જાખત ઊચ્ચાર કરેલો છે. તે ઊચ્ચાર
 ને જેમ થનાર જે પરલોક તેના પણ
 અભિમાન માત્રની નિવૃત્તિસાઈ ઊચ્ચાર
 ર કીધો છે. તે અભિમાનમાત્રની નિવૃ-
 ત્તિસાઈપણાએ કરીને તે વાજતે તેને
 લગવદીયપણું પેદા કરનાર નથી. તેમ
 ન પઠિશાનો, અભિમાન નિવૃત્તિમાત્ર
 સાઈ ન ઊચ્ચાર કીધો છે. એ મા-
 ન્યાથી પરલોકની પેઠે એને લગવદી
 યપણું આવતું નથી? એવી શંકા ન
 કરવી. કેમ કે સમર્પણથી પહેલાં પણ
 વસ્તુતઃ બધાએને લગવદીયપણું છે,
 તેણે કરીને મહાઈ છે એવું અભિમાન

બ્યારેં છોડ્યું, ત્યારેં અત્યંત લંગવદીય
પાણું છે. તેથી પહેલી કહેલી રીત વિના
એટલે અંગીકાર કરાવ્યા વિના પહેલા
કહેલાં દોષો દૂર થાતા નથી ॥ શ્લોક ॥

(ભા. સં. અ. ૧૪ શ્લો. ૮) યાવદ્દ્રિયેતજઠ
રં, તાવત્સ્વત્વં હિ દેહિનાં ॥ અધિકં યો
ઽભિમન્યેત, સસ્તેનોદંડમર્હતિ ॥ અ-
ર્થ- નેરલાથી પેટ ભરાય, તેરલામાં દેહ
વાલાની સત્તા છે. અધિકમાં ને અભિ-
માન કરે, તે ચોર અને દંડ લાયક છે.
જે સપ્તમસ્કંધમાં પ્રલ્હાદબ્રુવું વાક્ય
છે. તેથી નિર્વાહ નેરલુંબ ગ્રહણ કરવા
માં દોષનો સંભવ નથી? એવી શંકા
ન કરવી. કારણ કે તે વચ્ચે બધાં સ્ત્રા-
ધારણ મનુષ્યો બાબતનાં છે. અને આ
ત્મનિવેદનની વાતનો આરંભ કરીને તો
ઈહાં આ વચ્ચે કહ્યું નથી. તેથી એટલા

૧ માં છે એમ માનવું તથા પેટભરાય એટલામાં પોતાના પાણું
માન્યું છે.

એં કરીને અભિમાન થકી પેદા થયેલા
 દોષો ન થાય તોય પણ અભિમાન તો
 છે. તેથી તે કરતાં પહેલાં કહેવું સ
 મર્પણ, તેને જીત્કૃષ્ટપણું છે. એ રીતે
 જ્ઞા ગ્રંથમાં સર્વ વસ્તુના સમર્પણના જી
 પદેશો કરીને સ્વામીની વસ્તુ લેવાનો જે
 દોષ, તે નિવારણ કહ્યો. આથી જાણ
 લ જેમ સમર્પણમાં દોષ પેદા ન થાય,
 તે પ્રકાર કહેવાસાથે દોષવાલી જણશે
 ના સંસર્ગનિષેધની જાણ કરે છે.

॥ મૂલશ્લોક ॥

નમતં દેવદેવસ્ય, સામિભુક્તસમર્પણં ॥

અર્થ-દેવના દેવ એટલે પૂજવાલાયકને
 પૂજવાલાયક એવા ભગવાન તેમને અ-
 ધ્યા લોગવેલાનું સમર્પણ માનેલું નથી.
 હવે ભાવાર્થ કહે છે જે, સુજે અને દુઃજ
 એટલામાંથી કોઈનો પણ સાક્ષાંકાર

થવો તેનું નામ ભોગ તેને વસ્તુનો ક
 સ્યો તેનું નામ ભુક્ત કહેવાય. ત્યારે શું ક
 સ્યું? ને હરેક વસ્તુમાંથી લીધા પછી જા
 ડી રહ્યું તે ભુક્તશેષ કહેવાય પણ વસ્તુ
 ના ખરા ખોરા પણાની પરીક્ષા કરવા
 સાડ તેમાંથી લઈને મુખમાં નાખે, સું
 ઘે, હાથ નાખે તો જાડી રહ્યું તે સામી
 ભુક્ત ન કહેવાય કેમકે તે રહેલામાં ભુ
 ક્તશેષપણનો વ્યવહાર નથી ત્યારે જો
 માં દોષ નથી તે મધ્યે કારણતો બેચા
 પછી ભોગવવાની ઈચ્છાનો અભાવ અ
 થવા ભોગવવાનું મન થયા પછી તે લે
 વાસાડે ચત્તનો અભાવ એજ છે બે
 કેઈ વસ્તુનું વંલી ખાવા વગેરેનું મન
 થઈ નય તો એચેતનુ ને જીવ, તેને
 અપરાધી પાણું છે. માનસિક વ્યભિચાર
 રની પેઠે અચેતન વસ્તુને સામિભુક્ત

૧ અર્ધુ ભોગવેલું. ૨ નહોવાપણું. ૩ મનથી કરેલા.

પાણું નથી. જો જાવાની ઇચ્છાથી હાથ
 થી લે, તો તે વસ્તુમાં પણ દોષ થાય. તે
 થી જેવી વસ્તુ, સમર્પણ ક્રિયામાં દોષ
 કરે છે. તેથી જેનું સમર્પણ સમ્મત નથી
 જે અર્થ છે. જે રીતે ફરી શ્રીગોકુલના
 થજીએ ત્નગવાન સાડી લેલા કરેલા પ-
 દાર્થોમાંથી કોઈ વાજત કોઈએ કાંઈ
 જેક પોતા સાડી લઈને કામમાં લગાડ્યું
 તો તે વસ્તુને અર્ધલુક્તપાણું છે, જેમ
 જાણા કરી છે, તે જાહિં કેમુતિક ન્યાયે
 કરીને ન સિધ્ધ થયું છે. તે જેમ જે
 ઉપર કહ્યું જે પોતાને લેવા સાડી કોલ
 વગેરે ઉપાડે તો જે સામિલુક્ત થાય.
 ત્યારે શ્રીગોકુલના થજીએ કહ્યું જે, જે-
 માંથી ખાયતો સામિલુક્ત થાય. જે
 માં નવાઈ શું? અને ફરી શ્રી ગોકુલ
 ના થજી જાણા કરે છે. જે પોતાના ઉ-

૧ માનેલું નથી. ૨ હાથી પણ ડબ્બી નય ત્યાં મનુષ્યની શી ગ
 ણતી જેવો ન્યાય તે કેમુતિક ન્યાય. ૩ કોલીઓ.

પત્નોગ અથવા કામસાદિ લુગંડાં ઘડેરે
 ને કાંઈ પોતાને નેઈએ તેટલું જ ભગ
 વાનને સમર્પીને તેને પોતાના કામમાં
 લઈને બાકી રહ્યું તે ભગવાનને સમર્પ
 વાની ઈચ્છા કરે તો તે પણ સામિલુ
 ક્ત થયું. તેથી ન સમર્પવું એમ ક-
 હ્યું છે. તે બિપર લખેલા વચનથી
 આજ્ઞા કરે છે. કેમ કે, ત્યાં પોતાના
 ભોગવવાપણાનું અનુસંધાન છે. એજ એ
 માં દોષ બિત્પન્ન કરવાનું બીજ, એટલે
 કારણ છે. કેમ કે પોતા સાદિ લાબ્યા હોઈ
 એં જાને તે સમર્પ્યુ હોય, તેના ગ્રહણ કર
 વામાં ભગવાનનો આપેલો પ્રસાદ છે એ
 વી બુધ્ધિ કરી શકાતી નથી. તેથી અ-
 થવા ગોણપણથી શ્રી ગોકુલનાથજી
 એં એને સામિલુક્ત માન્યું છે. એમ.
 શ્રી પુરૂષોત્તમજી આજ્ઞા કરે છે. ને મને

નાણાય છે તેમ ભગવાનની વસ્તુ ખાવા
 નું મન થયા રૂપી અપરાધ થાય, તો મ
 હારો અપરાધ નિવૃત્ત થાઓ, ફરી મને
 જોવું ન થાઓ. એ રીતે દૈન્યભાવપૂર્વક ભ
 ગવાનુ જો છે, તેના પ્રાર્થના કરવા યોગ્ય
 છે. તેમાં વલ્લ્લ ચિન્હ સહિત ભગવચ્ચર
 ણારવિંદનું ધ્યાન કરવું. કેમ કે દીનતા છે
 તે ભગવાનને પ્રસન્ન થવાનું કારણ છે
 ॥શ્લોક॥ (ભા. તૃ. અ. ૨૮ શ્લો. ૨૨) ચ
 ળ્લોચ નિઃસૃત સરિત્પવરોદકેન, તીર્થેન
 મૂર્ધ્ન્યધિકૃતેન શિવઃ શિવો ઽભૂત ॥ધ્યા
 તુર્મનઃશમલશૈલનિસૃષ્ટવજ્રં, ધ્યાયેત
 ચિરં ભગવતશ્ચરણારવિંદમૂ ॥અર્થ- જો
 ના ચરણ ધોયાથી નિકલેલું જો નદીમાં
 શ્રેષ્ઠ જો ગંગાજી તે રૂપ, જો ચરણોદક જો
 તીર્થ તે માથે ચડાવ્યાથી શિવ છે તે શિ
 વરૂપ થયા છે. અને ધ્યાન કરનાર જો

છે તેમના મનના લે દોષો, તે રૂપી પર્વત
 ઊપર મૂક્યું છે, વળતે તે હોમાં છે એવાં
 ભગવચ્ચરણારવિંદનું ધ્યાન કરવું. એ તૃ
 તીયસ્કંધમાં શ્રીકપિલદેવજીનું વાક્ય
 છે. અને ભક્તિનું પાપનાશકપણું પહેલાં
 દેરાવેલું છે. તેથી ભગવચ્ચરણના ધ્યાન
 રૂપી સ્મરણમાં પણ પાપનાશકપણાને
 ઊચિત્તેપણું છે. તેથી વલી ભગવાનના ચર
 ણચિન્હરૂપ અંદુશનું ધ્યાન કરવું ॥ શ્લોક ॥

॥ ॥ અંકુશોનાગશિક્ષાયૈ, યાવ
 દ્ભવતિ પુત્રક ॥ તાદૃશં તદ્ભવેચ્ચિન્હં ॥ અ
 ર્થ- અંદુશાને છે તે હે પુત્ર! હાથીની શિ
 ક્ષાસાક્ષે એવું એ ચિન્હ છે. એ રીતે
 પદ્મપુરાણમાં ચરણચિન્હાધ્યાયમાં અં
 કુશાકારને શિક્ષાને અર્થે કહ્યો છે ॥

શ્લોક ॥ લક્ષ્યંતે હિ ધ્વજાંભોજ, ચક્રાં-
 કુશાયવાદિપિઃ ॥ અર્થ-ધ્વજ, કમલ,

ચક્ર, વલ્લ, અંકુશ, યવ વગેરે ચિન્હોયેં કરીને ચરણારવિંદો ઝોલવાયછે. એ દે-
 ઝાણેના શ્રીસુજોધિનીભાં મનનો નિગ્રહ કરવા સારૂ અંકુશનું સ્થાપન કર્યું છે. એ રીતે તાત્પર્ય કહ્યું છે. તેથી અંકુશનું ધ્યાન કરવું. શ્રીપુરૂષોત્તમભગવાનના કરે છેલે, એ રીતે મને લે નાણાંયું તે પ્રસંગેં કરીને મેં કહ્યું. એમ દોષવાલી નાણા સંસર્ગનો નિષેધ કરીને સમર્પણ એટલે અંગીકાર કરાવવામાં દોષ ન થાય. એવા પ્રકારની આજ્ઞા કરે છે.

॥ મૂલશ્લોક ॥

તસ્માદાદૌસર્વકાર્યે, સર્વવસ્તુસમર્પણં ॥

અર્થ - તે માટે પહેલાંથી જઘા કામમાં જઘી વસ્તુનું સમર્પણ માન્યું છે. હવે તે કા કરે છે. લે કારણથી અસમર્પિતનો-

૧ પોતાના હુકમમાં રાખવા સારૂ

સંસર્ગ જને સામિભુક્તનું સમર્પણ જયો
 જ્ય છે. તે કારણથી જ્યાં ને વેદનાં જને
 સ્મૃતિનાં જને લૌકિક કાર્યો તેમને વિષે પ
 હેલાંથીજ જ્યાં વસ્તુઓ નહાં નહાં બેતી
 હોય, તેમનું સમર્પણ સમ્મત છે. જે અર્થ છે
 જેમ નણાય છે. કેમ કે ત્યાં ગરુડપુરાણમાં
 કહે છે ને ॥ ॥શ્લોક॥ ॥જગદ્ધાતુમર્હે
 શસ્ય, દિવ્યાજ્ઞાચરણાવયં ॥ઇહ નિત્યક્રિ
 યાંકુર્મઃ, સ્નિગ્ધા યે વૈષ્ણવાશ્ચ તે ॥અર્થ
 જગતને ધારણ કરનારા ને મહેશ જેરહે
 મહોર ઈશ તેમની દિવ્ય જ્ઞાનાપ્રમાણે ચા
 લનારા અમે છેએં તેથી સંધ્યા વગેરે નિત્ય
 કર્મ અમે કરીએં છેએં. જેવું બનતા હોય
 તે વૈષ્ણવ કહેવાય. જે રીતે વૈષ્ણવનાં લ
 ક્ષણનું વાડ્ય છે. જને ॥શ્લોક॥ (ભા.૦.૯.
 અ. ૨૭ શ્લો. ૧૧) સંધ્યોપાસ્ત્યાદિ કર્માણિ,
 વિધિના ચોદિતાનિ મે ॥ પૂજાંતૈઃ કલ્પયેત્

સમ્યક્, સંકલ્પઃ કર્મ પાવનીં ॥ અર્થ- સં
 ધ્યા, ઊપાસના વગેરે કર્મ બે છે, તે મહારી
 બે જ્ઞાણા તેણે કરીને જ પ્રવર્તેલ છે. તે સહિ
 ત કર્મને પાવન કરનારી પૂજા કરવી. જે વા
 ક્યથી પણ પોતાને ભગવાનના જ્ઞાણ કરી
 પણું છે અને શ્રીત અને સ્માર્ત કર્મોને ભ
 ગવદાજ્ઞા પ્રાપ્ત પણું પણ છે. તે યાદ રાજીને
 કર્મોને કરવા પણું છે. તે વિષ્ણુ ધર્મોત્તરમાં
 શંકરગીતામાં કહ્યું છે. ॥ શ્લોક ॥ અપૃષ્ઠા ય
 સ્તુ યાં કાંચિ, ક્રિયાં નારમ્ભતે હરિં ॥ અસં
 ભિન્નાર્યમર્યાદસ્તસ્ય તુષ્યતિ કેશવઃ ॥
 અર્થ- હરિને પૂજ્યા વિના બે કાંઈ કામ
 હોય, તે ન કરતા હોય અને આર્યલોકોની
 મર્યાદા બે ભાંગતા ન હોય, તેના ઊપર કે
 શવ બે ભગવાન તે પ્રસન્ન થાય છે. જે વા
 ક્યથી અને સ્વધર્મ પણું જેટલે દાસધર્મ
 પણું પણ છે તેથી તે કર્મો કરવા સાર

૧ જ્ઞાણજે કરીને કરવા પણું.

ભગવાનને વિનતિ કરીને તેમાં બેંતી જણ
 શો બધી ભેગી કરીને કર્મ કરવાની ફરી
 આજ્ઞા ભાગીને નાતની મહેરી રસોઈ વગે
 રેનો ભગવાનના આગલ ભોગ ધરવો બની
 શકે નહીં તેથી મને કરીને જીને વચ્ચેને કરી
 ને સમર્પણ કરવું. શ્રાધ્ધ વગેરેમાં થોડી ર
 સોઈ બ્યારેં હોય, ત્યારેં તો પ્રત્યક્ષ વસ્તુ
 જો તૈઆર હોય, તેમનું જ સમર્પણ કરવું
 જે રીતેં લોકિક કામમાં પણ પહેલાંથી સ
 મર્પણ કરીને પછી તે કામ કરવું. વિજ્ઞાપ
 ન જેટલે વિનતિને સમર્પણ કહેવાનો વ્ય
 વહાર નથી એવી શંકા ન કરવી. વિજ્ઞા
 પના જેટલે વિશેષેં કરીને જ્ઞાપન જે
 જણાવવું જેટલે અર્થ સારી પેઠેં સમ
 બંધી દેવો. તેમાં તો સમર્પણ પ્રયોગ દે
 ખાજે છે. “સમર્પકમિદંવાક્યં” જેટલે -
 આ વાક્ય, “સમર્પક” જેટલે બતાવનાર
 છે. અને “સમર્પકોયં” શબ્દ; જેટલે સમર્પ

કે ને જતાવનાર જ્ઞા શબ્દ છે. જેવો પંડિ
તનો વ્યવહાર છે. તેથી જે સમર્પણ શબ્દ
છે તેનો ઊપર કહેલી રીતે સારાજ્ઞાન ક-
રાવવામાં શરવાતો છે. જે રીતે નિવેદન
પદ પણ બનાવું. “ નિવેદિતો જો ડગિરસા”
જેટલે જંગિરાજે જલ ને જાલાળ જા
ગલ નિવેદન જેટલે જણાવેલું છે. જે ઠેકા
ણે જણાવવાના અર્થમાં નિવેદન અને સ
મર્પણ, જેવા પ્રયોગો થાય છે. ત્યાં શંકા
કરે છે ને સમર્પણ કરવાથી દોષોનો જ
ભાવ જે રીતે થાઓ તો પણ ॥ શ્લોક ॥

(ભા. એ. અ. ૧૧ શ્લો. ૨૬) ભક્તિસ્ત્વય્યુપ
યુજ્યેત, કીદૃશી. સદ્ગિરાદૃતા ॥ અર્થ-સ-
ત્યુક્ષ્ણ નેને જાદર કરે છે, જેવી ભક્તિ કઈ
રીતની આપનામાં નેડાય છે? જે રીતે
ઊધવજીએ પ્રશ્ન કર્યો, ત્યારે ભગવાને
કહ્યું ॥ શ્લોક ॥ (ભા. એ. અ. ૧૧ શ્લોક ૩૪)
મહિંગમદ્ભક્તજન, દર્શનસ્પર્શનાર્ચનમ્ ॥

અર્થ- મહારા સ્વરૂપો અને મહારા ભક્ત-
 નનો તેમનું દર્શન અને સ્પર્શન એટલે ચર
 ણ સ્પર્શ વગેરે અને પૂજન એ વગેરે વચ્ચે-
 નો જે ક્રીને માર્ગનો ઉપદેશ કર્યો છે.
 તે માર્ગમાં નીચેના શ્લોક પ્રમાણે કહ્યું
 છે : ॥ ॥ શ્લોક ॥ અપિદીપાવલોકં મે,
 નોપયુંજ્યાન્નિવેદિતમ્ ॥ અર્થ- દીવાનું અ
 લવાણુ પણ નિવેદન કરેલું પોતાના કામ
 માં ન લેવું એવી જ્ઞાણ, લગવાને કરે-
 લી છે. તેમ ન કરવાથી જ્ઞાણના ભંગનો
 દોષ, કેમ દૂર કરાય? તેથી ઉપર લખેલાં
 વચ્ચેનો અને વાદ કરીને એની વ્યવસ્થા
 ની જ્ઞાણ કરે છે.

॥ મૂલશ્લોક ॥

દક્ષાપહારવચનં, તથા ચ સકલં હરે : ॥ ૬ ॥
 ન ગ્રાહ્યમિતિ વાક્યં હિ, ભિન્ન માર્ગ પરં મતં ॥
 અર્થ- દર્શને લેવું એવી રીતનાં વચ્ચેનો છે

જેરસે દઈને લઈ લેવારૂપ નેમાં દોષ જતાવે
છે, જે વચન છે ત્યારે શું ઠસ્યું? ત્યાં કહે છે.
જે હરિનું જયું ન લેવું જે વચનો છે તે જી
ભ્રમર્ગ જાબતનાં છે. હવે દીકા કરે છે.

“દત્ત” જેરસે ભગવાનને આપેલું તેનો અ
પહાર જેરસે તે ફરી જીવના ઊપયોગ સાર
લેવું, તે નેમાં નિષિદ્ધપણાએ કરીને કહે
વાય છે, તે દત્તાપહાર વચન છે” અપિ
દીપાવલોકં મે” જે ભતનું વચન તે તે
માર્ગના ઊપદેશમાં છે. ત્યારે હરિનું જે
સર્વ, તે સમર્પીને પાણ લેવું. જેવા અ
ર્થનું જે વાક્ય, તે ભૂદા માર્ગ જાબતનું
છે. જેરસે ભક્તિમાર્ગ થકી જીભ્રમર્ગ-
જાબતનું માનેલ છે. આ એનો અર્થ
છે. આ વચન એકાદશસ્કંધના અ-
ગીઆરમા અધ્યાયમાં ભગવાનમાં
નિશ્ચલ મન રાખવાની આસક્તિમાં

॥શ્લોક॥ યદ્વનીશો ધારયિતું, મનોબ્રહ્મણિ
 નિશ્ચલં ॥ અર્થ-બ્રહ્મમાં નિશ્ચલ મન રા
 ખવામાં જે સામર્થ્ય ન થાય તો જે વચ્ચે
 વગેરે જેનો અનુકૂલ્ય કહ્યો છે. તેમાં જે
 ભક્તિ, ઊપાસનાના સાધનરૂપી કહી છે તે
 નો પ્રકાર, બ્યારેં ઊધ્યવજીએ પૂછ્યો, ત્યા
 રેં ॥ શ્લોક ॥ ॥ ॥ મહિંગમદ્ભક્ત-

જન, દર્શનસ્પર્શનાર્ચનં ॥ અર્થ- મહારા
 સ્વરૂપોનું દર્શન, મહારા ભક્તજનનો સ્પ
 ર્શ વગેરે જે વચ્ચેમાં કહ્યા છે. તે વચ્ચે
 આદિ લઈને આઠ શ્લોકોએ કહીને તે
 માર્ગનો ઊપદેશ કહ્યો છે. તેમાં “દત્તાપહાર”
 જે વચ્ચે છે. ત્યાં જેમ પોતાના સ્વરૂપ
 દર્શન વગેરે ધર્મો બૂંદા કહ્યા છે. તેથી
 તેં વેદિકી જેટલે વેદની અને તાંત્રિકી
 જેટલે નારદપંચરાત્ર વગેરેની દિક્ષાપણ
 બૂંદી કહી છે. તે આ માર્ગમાં નથી. આ

૧ જે કુંઠનજને તેનો બદલો. ૨ પહેલા કહેલી ભક્તિનો.

હીં તો માર્ગનો ઊંપદેશ કરવો છે. તેમ
 દાસ્યેં કરીને જ્ઞાત્મનિવેદન પાણ બ્નૂંડું કહ્યું
 છે. તે પાણ જ્ઞા માર્ગમાં બ્નૂંદા ધર્મ પાણાજેં ક
 રીને કહ્યું નથી. જ્ઞા માર્ગમાં તો અધિકાર
 પાણાજેં કરીને પહેલા કરવાનું કહેલું છે. તે
 મ જાગલ કહ્યું છે ॥ શ્લોક ॥ (મા. એ. અ. ૧૧
 શ્લો. ૪૭) ઇષ્ટાપૂર્તેન મામેવં, યોયજેત સ
 માહિતઃ ॥ લભતે મયિ સદ્ભક્તિં, મત્સ્મૃતિં
 સાધુસેવયા ॥ અર્થ- ઈષ્ટ જોડલે પૂર્ણ વ-
 જોરે જને જ્ઞાપૂર્ત જોડલે ફૂવા, તલાવ, વિશા
 મા વજોરે કરવા. જોરો કરીને ઊપર લજેલી
 રીત પ્રમાણે મને લને તો મહોરે વિષે સદ્ભ-
 ક્તિને જને સાધુ જોડલે સારા પુરૂષોની સેવા
 જેં કરીને મહારી યાદને પામે. જે વચનથી
 જેમ કહ્યાથી લક્ષ્મિનો લાભ તથા ભગવા
 નની સ્મૃતિ, ફૂલપાણાજેં કરીને જાંહીં ક
 હી છે. જને સિદ્ધાંત રહસ્યમાં કહેવાય છે
 ને માર્ગ, તે તો ॥ શ્લોક ॥ સૂર્યોગ્નિબ્રાહ્મણા

ગાયો, વૈષ્ણવઃ સ્વં મરુજ્જલમ્ ॥ ભૂરાત્મા
સર્વભૂતાનિ, ભદ્રપૂજા પદાનિ મે ॥ અર્થ-

સૂર્ય, અગ્નિ, વાત, ગાયો, વૈષ્ણવ, આ-
કાશ, પવન, બલ, પૃથ્વી, આત્મા અને સર્વ
પ્રાણિમાત્ર એ વગેરે ડરીને અગ્યાર પૂજન-
નાં સ્થાન બતાવ્યાં છે ॥ શ્લોક ॥ (ભા. એ.

અ. ૧૧ શ્લો. ૪૯) અથૈતત્પરમં ગુહ્યં, શ્રુણ્વતો
યદુનંદન ॥ સ્ફગોષ્યમપિ વક્ષ્યામિ, ત્વં મે
ભૂત્યઃ સદૃશસરવા ॥ અર્થ-હવે હે યદુનંદન
બિંધવળાતમે સાંભલો. એ રીતે પરમ ગુહ્ય
એરલે પરમ છાનું, તે અત્યંત છાનું છે તો એ
પણ તમે મહારાત્મ્ય એરલે ચાકર અને
સુદૃત્ એરલે પછવાડે વાંકું બોલ્યું તે સહી
ન શકે એવા તથા સૌખ્ય એરલે સરખા સ્વ
ત્વાવવાલા હોય તથા સરખું કામ કરનારાં
હોય, તે સૌખ્ય, તે તમે છો તેથી હું કહું છું
એ રીતે છાનું કહેવાની પ્રતિજ્ઞા લગવાને
ડરીને પછી બારમા અધ્યાયમાં તે લક્ષિત

ને કહીને જાગલ છ અધ્યાયે કહીને પ
 એ ઊધ્યવળના પૂછ્યા પ્રમાણે કહીને પછી
 જોગણીશમા અધ્યાયમાં ॥ શ્લોક ॥ (ભા. એ.
 અ. ૧૧ શ્લો. ૮) આરબ્યાહિ વિશ્વેશ્વર વિશ્વ
 મૂર્તે, લક્ષ્મિયોગં ચ મહદ્વિમૂગ્યમ્ ॥ અર્થઃ
 હે વિશ્વમૂર્તે ! જે રહે વિશ્વ જેની મૂર્તિ છે
 જેવા લગવાનું જને વિશ્વના ઈશ્વર તમા-
 રો લક્ષ્મિયોગ, જેને મહાપુરુષો શોધે છે, તે
 કહો ? જે રીતે મહોરા પુરુષોને શોધવા
 લાયક લક્ષ્મિ કહી ઊધ્યવળ જે પૂછી ત્યા
 રે લગવાને કહ્યું જે ॥ શ્લોક ॥ (ભા. એ.
 અ. ૧૧ શ્લો. ૧૧) ભક્તિયોગઃ પુરેવોક્તઃ, પ્રી
 યમાણાય તે ઽનઘ ॥ પુનશ્ચ કથયિષ્યા
 મિ, મદ્ભક્તેઃ કારણં પરમ્ ॥ અર્થ - લક્ષ્મિ
 યોગ જેને પ્રિય લાગે જેવા હે નિષ્પાપ ઊ
 ધ્યવ ! તમને મેં લક્ષ્મિયોગ કહ્યો જને કહી
 પાળ મારી લક્ષ્મિનું પરમ કારણ તે ત
 મને હું કહું છું. જે જારમા અધ્યાયની

ઉહેલી લક્ષિ, તેની યાદ કરાવીને તેના પર
 મ કારણ પાણાએ કરીને ઉહેલા અર્થની ફરી
 ઉહેવાની પ્રતિજ્ઞા કરીને ॥ શ્લોક ॥ (ભા. એ. -
 અ. ૧૯ શ્લો. ૨૪) એવં ધર્મેર્મનુષ્યાણા, મુદ્ધવા
 ત્મનિવેદિનાં ॥ મયિ સંજાયતે ભક્તિઃ, કોઽ
 ન્યોર્થો સ્યાવશિષ્યતે ॥ અર્થ - હે ઊધ્ધવ !
 આત્મેનિવેદન નેમણે કર્યું છે એવા મનુ
 ષ્યો, તેમને ઊપર ઉહેલા ધર્મેર્મને કરીને મ
 હારે વિષે લક્ષિ થાય છે. તે ઊપરાંત બાકી
 કયો અર્થ રહે છે ? એ રીતે પાંચમા શ્લોક
 માં લક્ષિની પ્રાપ્તિએ કરીને પુરુષાર્થની
 સમાપ્તિ કરીને સંવાદ પૂરો કર્યો છે. તેથી
 અધિકારના ભેદથી તથા સાધનના ભેદથી
 પણ લક્ષિમાર્ગનો ભેદ એટલે બ્રહ્મપણું
 સિદ્ધ થયું. ત્યારે દત્તાપહાર જતાવનાર
 ને વંચન, તે બંધાં કર્યું છે, તે બીજા માર્ગનું
 છે. કાંઈ આ માર્ગજાતનું નથી તેથી આ
 માર્ગમાં સમર્પિત ને હોય, તેને ફરી સમ-

પીને જોરલે અંગીકાર કરાવીને ચહણું કર
 વામાં આજ્ઞાતંગ દોષ નથી. અને દત્તાપે
 હારને જતાવનારને “ અપિદીપાવલોકં મે”
 જે વગેરે વચ્ચનોનો વિરોધ પણ નથી. જેમ
 બનાવું. ત્યાં શંકા કરે છે. જે રીતે વાક્ય વિ
 રોધ પરિહાર જોરલે વાક્યનો વિરોધ મર્યા
 ઉવા વગેરે થાઓ, તોજે પણ સર્વ કામનાં
 પહેલાંથી સર્વ વસ્તુનું સમર્પણ અને જસ
 મર્પિત વસ્તુનો ત્યાગ ને કહ્યો, તે અશક્યો
 પદેશ જોરલે ન બને. જેવાં અપદેશ રૂપી છે
 કાં ને જ્યાં કાર્ય પહેલાં બનાવી શકાતાં ન
 થી. બ્વર વગેરે રોગનાં પથ્યપણાજે વેદે
 તેજ વજતે ખાવનું કહ્યું હોય, તે પહેલાં
 થી બનાવી શકાતું નથી તેથી અશક્યો
 પદેશ છે. તેમ કોઈક પોતાના કુટુંબી અ
 થવા વેહેવાઈ હોય અથવા પોતાના શિષ્ય
 જોરલે સેવક અથવા બેને ઘેર હાથી વગેરે
 બંધાતા હોય, જેવું મહોટું માણસ હોય,

તે વિનયપૂર્વક જથવા બલોહારેં કરીને પોતાના ઘરમાં લોભન કરાવે અને વસ્ત્ર, અલંકાર વગેરે આપે, ત્યારેં તેનું સમર્પણ પહેલાંથી કરી શકાય નહીં. તેથી અસમર્પિત વસ્તુનો ત્યાગ તે ન બની શકે એવો છે. એ મન્યારેં છે ત્યારેં પોતાના સ્વધર્મનો નિર્વાહ કેમ થાશે? એવી આશંકામાં આજ્ઞા કરે છે

॥ મૂલશ્લોક ॥

સેવકાનાં યથાલોકે, વ્યવહારઃ પ્રસિદ્ધ્યતિ ॥ ૭ ॥ તથા કાર્ય સમર્પ્યેવ ॥

અર્થ-સેવકોનો લોકમાં જે રીતે વ્યવહાર શુદ્ધ થાય છે તેમ સમર્પીને બધું કરવું તેથી જી બધાને બ્રહ્મપણું થાય છે. જે દીકા કરે છે. સેવા કરનાર તે સેવક કહેવાય. તેમનો લોક વ્યવહાર પ્રસિદ્ધ છે. તેમ સમર્પીને કરવું. નિષ્કપટ જે સેવક

૧ નમ્રતા પૂર્વક ૨ બેરાવરીથી.

હોય તે પોતાના ગુણને તથા પોતાના મા-
 ત્રુણને કાર્ય કરવાથી પહેલાં અથવા પ-
 છી કોઈ બે વાજત પણ વિનતિ કરે છે. તે
 રીતે સમર્પીને વ્યવહાર કરવો. વિનતિના
 અર્થમાં સમર્પણનો અર્થ ને છે તે ઠેરા
 વેલો છે. તેથી સમર્પીને વ્યવહાર કરવો.
 વલી વ્યવહાર એટલે સત્વગુણ, રજ્જેગુ-
 ણ, તમોગુણ, મન, અને પંચ મહા ભૂત,
 શબ્દ, સ્પર્શ, રૂપ, રસ, ગંધ, એ માત્રા
 જો, ઈન્દ્રિયો અને પ્રાણ, એ બધાનો
 ભેદ ભેદ થઈને ને વ્યાપાર થાય, તે
 વ્યવહાર તેને મ સેવકોનો સિદ્ધ થાય
 છે. એ રીતે બધું સમર્પીને ન કરવું. ॥

શ્લોક ॥ (ભા. તૃ. અ. ૨૨ શ્લો. ૧૨) ઉદ્યત
 સ્ય હિ કામસ્ય, પ્રતિવાદો ન શસ્યતે ॥
 અપિ નિર્મુક્તસંગસ્ય, કામરંક્તસ્ય કિં
 પુનઃ ॥ અર્થ - ને કોઈ પોતાને ન કામ
 પ્રાપ્ત થયો, તેની ના પાડવામાં વળાણ

નથી.તેણે સંગ મૂક્યો હોય,તેને પંણ ના ન
 પાડવી.તો તે જીવ કામમાં આસક્ત હોય,તેણે
 તો શેની ના પાડવી? એવા ક્ય છે,તેથી કા
 મ ને છે તેની ના પાડી શકાતી નથી.ત્યારે
 પોતાને કોઈ જાણનાવાની ઈચ્છા થાય તો,
 પ્રભુના આગલ વિનંતિ કરીને તે જાણ કરી
 ને પછી ભોગ ધરીને તેનો ઉપભોગ કરવો.
 ॥શ્લોક॥ (ભા. એ. અ. ૧૧ શ્લો. ૪૧) યદ્યદિ
 ષ્ઠતમં લોકે, યચ્ચાતિપ્રિયમાત્મનઃ॥તત્ત
 ન્નિવેદયેન્મહ્યં,તદાનંત્યાયકલ્પતે॥ અર્
 થ-તે તે લોકમાં બહુ જ ગમતી જાણ કા
 હવાતી હોય, અને તે પોતાને અતિપ્રિય હો
 ય,તે મને અર્પણ કરવી.ત્યારે તેનું અનંત
 ફલ થાય છે. એ રીતે એકાદશ સ્કંધમાં સ
 દાદત લક્ષ્મિના કથનમાં ભગવાનનું વાક્ય
 છે. એ રીતે પોતામાં અસામર્થ્યથી બધી
 રસોઈ ન બની શકે તોયપણ ભતિ, કુસ-

ની મર્યાદાના નિર્વાહસાથે જાંબી રસોઈની
 બનથી કરાવીને પોતાના બેરલી પોતે કરીને
 ભોગ ધરે તો એમાં દોષ નથી. કેમ કે લોકનો
 વ્યવહાર એમજ થાય છે. પણ એટલું એ
 માં વિશેષ છે કે એકાદશ સ્કંધના જોગ-
 હીશમા અધ્યાયમાં ભક્તિના પરમ કાર
 ણપણાએ કરીને જે ધર્મો કહ્યા છે, “શ્ર-
 દ્ધામૃતકથાયાં” એ વગેરે સાડા ચાર શ્લોકો
 કોએ કરીને ત્યાં સર્વ કામનું વિવર્તન એટ
 લે ભગવાનને અર્થે ભગવાનની સેવામાં
 જાડા પડનારાએવા ભોગ તથા સુખ
 એનો ત્યાગ કર્યો છે. તેથી આ ઉપર લ
 ખેલો પદ્મ છે તે એનાથી વિરૂદ્ધ છે.
 મારે મુખ્ય સાધનની પદવીને એ પ્રકાર
 પામતો નથી. તેથી એમજ કરતો હોય
 તેને “જુષમાણશ્ચ તાન્ કામાન્ ઇતિ ન્યાયે
 ન” અર્થ-તેણે ધર્મ કામસુખને ભોગવે પણ તેમાં
 દુઃખ ઘણું છે. એ રીતે બનીને તેની નિંદા

કરે, એ રીતે ભગવાને એકાદશસ્કંધમાં ભ
 ક્તિમાર્ગની રીતમાં આજ્ઞા કરી છે. તેથી બી
 પર લખેલા પ્રકારે ચાલવામાં ગુલાનિ રાખે-
 વી અને ॥શ્લોક॥ અશક્યેવા સ્કશક્યે
 વા, સર્વથા શરણં હરિઃ ॥ અર્થ- જે બની
 શકે અને જે ન બની શકે, તેમાં સર્વ પ્રકાર
 થી હરિ જે દુઃખ હરનારા ભગવાન તે ર
 ક્ષા કરનારા છે. એ ભાવના કરવી. અને
 અંકુશ તથા વન્દનાં ચિન્હ સહિત જે ભ
 ગવચ્ચરણ, તેનું ધ્યાન કરવું. જેથી મનનો
 દોષ તરત મટે. એ વાત પ્રસંગથી કહી છે.
 આ બધાએ સમર્પીને કરવું એ વચનથી
 સમર્પણ જે છે, તે પેહેલી વખતમાં કરવું.
 એમ સમન્વય છે, ત્યારેં દીકામાં પેહેલા અ
 થવા પછી એમ કેમ કહેવાય? એવી શંકા
 ન કરવી. આમાં સેવકના સોકવ્યવહાર
 ની પેઠે ભગવત્સેવકના વ્યવહારની સિ
 ૧ એમ બાણું જે આઠીક નથી થતું.

ધિસાડે પછી પણ કરવું પ્રાપ્ત થાય છે. તેથી સમર્પીને જે પદનું કાર્યના વિશેષણ માંજ તાત્પર્ય છે. જેવા તાત્પર્યે કરીને પછી પણ સમર્પણ કરવું. જેમ દીકામાં કહ્યું છે કે જે વજત જતાવવામાં મતલબ નથી તેથી શંકા ન કરવી. નહીં તો “તસ્માદાદૌ સર્વ કાર્યે” જે વચનની દીકામાં પહેલાંથી જ્યાં કામમાં સમર્પણ કરવું, જેમ પ્રથમ જાણ્યું છે. તેથી પહેલાં કહેવાની વાત, ફરી કહેવી વ્યર્થ પડે છે. તેથી પછી કરવું જોઈ કહ્યું, તેમાં કંઈ દોષ નથી. જે રીતે સર્વ દોષોની નિવૃત્તિનું સ્વરૂપ, અને ફરી તે પેદા ન થવાનો ઉપાય અને પછી સમર્પણ કર્યાથી દોષ રહિત પણાનો પ્રકાર “ઉચ્છિષ્ટ ભોજિનો દાસાઃ” અને “અપિ દીપાવલોકં મે” જેવા વિદ્યવાક્યોની વ્યવસ્થા કરીને જ્ઞાનાના નિર્વાહનો પ્રકાર, જ

ને વ્યવહાર પ્રમાણે આલતાં પણ દોષ ન થ-
વાનો પ્રકાર, એનો ઉપદેશ કરીને તેના ફલ
ની આજ્ઞા કરે છે.

॥ મૂલશ્લોક ॥

સર્વેષાં બ્રહ્મતાતતઃ ॥

અર્થ-તેથી જાંઘાને બ્રહ્મતા થાય છે. તે મા-
ટે એવા પદે કરીને પહેલાનું કરેલું જંઘું સા-
ધન યાદ કરે છે. ત્યારે ઉપર કહેલી રીતે
બ્રહ્મસંજંઘથી લઈને સાધન કસ્યાથી જ-
ઘા આત્મનિવેદીઓને બ્રહ્મતા એટલે દોષ
રહિતપણું અને ભગવાનની ભણુશોની સમ-
તા થાય છે ॥ શ્લોક ॥ નિર્દોષં હિ સમં બ્ર-
હ્મ ॥ અર્થ-બ્રહ્મ છે તે નિર્દોષ અને જંઘી
ભગાએ સરખું છે. એ વચનથી બ્રહ્મ, ઉપ-
ર કહ્યા પ્રમાણે છે. તેથી તેની આજ્ઞાએ ક-
રીને કૃપાથી એવું થાય છે. તેથી કલિકાલ
વગેરે ને દોષો, તેનો આત્મનિવેદીઓને વિષે

જાલાવ છે. તેથી તેમની કરેલી સેવાનો પ્ર
 લુ અંગીકાર કરે, ત્યારે સુખે કરીને ફલ
 વાન થાય છે. એ અર્થ છે. એ રીતે સર્વ
 દોષની નિવૃત્તિના ઉપાયનો ઉપદેશ કરી
 ને દોષોને સ્વરૂપથી વિદ્યમાન પાડે છે.
 ત્યારે તેઓનું સેવામાં અપ્રતિબંધક પાડે
 સારી રીતે બાળી શકાતું નથી. એમ થયા
 થી અવિશ્વાસ અથવા સંદેહ થાય તો
 હલકા અધિકારીઓને “સંશયાત્મા વિન
 શ્યતિ” એવા ક્ય પ્રમાણે કરી સર્વ નાશ
 ની પ્રાપ્તિ થાય, તેનું નિવારણ કરવા સા
 ૩ સિંહાવલોકને કરીને પહેલા કહેલું ચા
 દ કરીને દૃષ્ટાંતની રીતે દોષોની નિવૃત્તિ
 નું સ્વરૂપ, બાળવાનો ઉપાય આજ્ઞા
 કરે છે.

॥ મૂલશ્લોક ॥

૧ આગળ પડ્યાપાત્રું. ૨ સિંહ નેમ આગલ ચાલે અને
 પાછલ બુવે તેમ બેવું.

॥ ગંગાત્વં સર્વદોષાણાં, ગુણદોષા
દિવર્ણનાત્ ॥૮॥ ગંગાત્વેન નિરુ-
પ્યસ્યા, તદ્વદત્રાપિ ચૈવ હિ ॥ ઇતિ ॥

અર્થ - બધા દોષોને ગંગાપણું છે તેમ તરેહ
તરેહના જલોના ગુણદોષનું એટલે સારા
બુંડાનું વર્ણન થાય છે. તેમ તે ગંગાજીમાં
મલ્યાથી તે બધા ગંગાપણાએ કરીનેજ
ગણાય છે. તેમ આંહિં બ્રહ્મસંજંઘમાં પણ
ધરે છે. હવે ટીકા કરે છે. આ શ્લોકમાં આ
ગણજેને દૃષ્ટાંત દે છે તે વાક્યમાં “તદ્વત્”
એવું પદ છે તેથી પહેલા વચ્ચનમાં “યદ્વત્”
એ પદનો અધ્યાહાર કરવો. ત્યારે ગંગામાં
મલેલા જે બધા દોષો, ગલી તથા ખાલ
વગેરેના પાણીનું પાન અને સ્નાન, તેના
ગુણદોષો તેમને નિશ્ચય કરીને ગંગાપ-
ણું છે. તેમ બ્રહ્મસંજંઘ કરવામાં પણ

૧ તેમ. ૨ જેમ. ૩ નેસવણ.

હિપર કહેલી રીત પ્રમાણે ભગવદીયપણા
જેં કરીનેં જને મૂલશ્લોકમાં ચકાર છે
તેમાં "ચ" જને "એ" છે તેથી ભગવાનની
યાદ વગેરેના ઘણાપણાજેં કરીને પણ
જે દોષો પોતાના સ્વરૂપેં કરીને રહ્યાન
થી, જને નાણાતા નથી, તોજે પણ ગંગા
જેં કરીને ગલી વગેરેના પાણીઓ વ
ગેરે મલે છે. તેમના પણ સ્વરૂપનો નાશ
ન છે. કનિષ્ઠ અધિકારિઓને જેમ બન
ણીને પોતાના આત્માની સારી રીતેં રક્ષા
કરવી. શ્રુતિમાં જને વ્યાસસૂત્રમાં ત
ત્વત ન્યાય છે. તે પ્રસિદ્ધ છે. તેથી સ-
ર્વદા ભગવદીયપણાના જનુસંધાનેં કરી
ને ભગવદીયપણું સિદ્ધ થાય છે. તેથી
આત્માનું રક્ષણ કરવું. આ પ્રાચીનોને
જનુસાર વ્યાખ્યાન કર્યું. મને તો બી
જું પણ આંહીં કંઈક નાણાય છે. બને

૧ આત્મા જેટલે મન. ૨ સંદેહથી તથા અવિશ્વાસથી બચાવ કરવો.
૩ જે ને યજ્ઞભણે તેણેં કરીને જીવને ગમતું ફલ થાય જેટલે નેવું સાધન કરે તેવું
ફલ થાય.

એટલુંજ શ્રીઆચાર્યજીના અભિપ્રાયમાં
 હોત તો “નમંતવ્યાઃ કથંચન” એટલે એ
 દોષો ડોઈ રીતે માનવા નહીં. એમ કહીને
 “ગંગાત્વં” એ ઊપર લખેલો શ્લોક કહેત પ
 એ આ શ્લોક, ત્યાં ન કહીને “સર્વેષાં બ્રહ્મ
 તાતતઃ” એટલે સર્વને બ્રહ્મતા થાય છે. એ
 ટલે બ્રહ્મતા રૂપી ફલ કહ્યા પછી કહ્યું, તે
 થી ફલજોઈક પાણું પણ શ્રી આચાર્યજી
 ના અભિપ્રાયમાં છે. ત્યારે પહેલાં બ્રહ્મ
 સંબંધે કરીને દોષ નિવૃત્તિ કહીને આગલ
 થનારા જે દોષો, તેનો સંસર્ગ ન થવા સારિ
 ને સમર્પણ તે એક તો ભગવદ્ધર્મ એટલે
 ભક્તિમાર્ગના ધર્મો, તેમને અનુસાર અને
 બીજું લોકિક વ્યવહારને અનુસાર એમ
 બે તરે હું કહ્યું, તેમાં પહેલું એટલે ભ-
 ક્તિમાર્ગને અનુરોધી કરે, તેમાં બ્રહ્મતા
 રૂપી ફલ કહ્યું છે. બીજું એટલે લોકિક

૧ બ્રહ્મણ્યનાર પાણું. ૨ તે પ્રમાણે. ૩ તેના હિસાબ પ્રમાણે.

વ્યવહારાનુરોધી કરે, તો ગંગામાં મલેલા
 દોષોની પેઠે બ્રહ્મસંજંઘનું, દોષોની નિવૃ
 ત્તિમાત્ર જ ફલ કહ્યું છે. તેણે કરીને સેવા
 ફલમાં રહેલું મધ્યમ અને નધન્ય, એટ
 લે કનિષ્ઠ તેના ફલમાં ઉપયોગી સેવામાં
 સહાય કરનારેણું તે ક્રમે કરીને સિદ્ધ
 થાય છે. તેથી જીવન માર્ગમાં જે દોષોની
 નિવૃત્તિ છે, તે જીવન સાધનની ગૂઢ
 રાખે છે. તેમ સેવાના અધિકારને પેદા
 કરનાર જે બ્રહ્મસંજંઘરૂપી સંસ્કાર, તે
 નું જ્ઞાનુસંગિક એટલે વગર કરે વ્ય
 માં થઈ જનાર ફલ છે. તેથી આ ગ્રંથ
 નું સિદ્ધાંતરહસ્ય એટલે સિદ્ધાંતના
 છાનાપણું છે, એમ પણ જણાય છે.
 હવે ટીકા પૂરી કરતી વખતે શ્રીપુરુષો
 ત્તમજી નીચેનો શ્લોક આજ્ઞા કરે છે.
 ॥શ્લોક ॥ એવં પ્રભુ પ્રેરણાયા વિભાતં, ય
 ન્મે તદુક્તં નહિ તત્સ્વબુદ્ધ્યા ॥ અતઃ

સ્વદાસે કરુણાં વિતન્વન્સ એવમેસ્વા
 તમલં કરોતુ ॥૧॥ અર્થ- જો રીતે પ્રભુ
 ની પ્રેરણાથી વિશેષે કરીને જો મને જા-
 નીયું, તે મેં કહ્યું છે. પણ કંઈ મારી બુ-
 ધ્ધિથી કહ્યું નથી. તેથી પોતાના દાસને
 વિષે કૃષ્ણાનો વિસ્તાર કરતા તેજ શ્રી
 જ્ઞાન્યાર્યજી મહારૂં સ્વાંત જો અંતઃકરણ
 તેને શોભાપ્યમાન કરો. ॥ શ્લોક ॥ યદ્વ
 સદસદ્વાપિ, જીવબુદ્ધ્યોદિતં ક્વચિત્ ॥ ક્ષ
 મંત્વાચાર્યચરણાસ્તે મે સંતુ કૃપાલવઃ ॥
 ॥૨॥ અર્થ- જ્ઞાતીકામાં સત્ અથવા
 અસત્ જીવબુદ્ધિજેં કરીને મેં કંઈ જ
 જોજેં કહ્યું હોય, તે શ્રી જ્ઞાન્યાર્યચરણ
 મને ક્ષમા કરો. કેમ કે તે મહારે વિષે કૃપા
 લું છે. ॥ શુભંભવતિ ॥

इति श्री पुरुषोत्तमजी-
कृत सिद्धांतरहस्यनी-
टीकानुं गुजराती भा-
षांतर संपूर्ण ॥ ॥

